PŘÍVOZ

Městská část s originální urbanistickou koncepcí si v rámci Ostravy udržuje jistý plebejsko-periferní ráz plný kontrastů. Měšťanské domy s honosnými fasádami se v okolních uličkách střídají s dvorky a zákoutími jako z latinskoamerických favel. Jakousi „aortu“ celé této lokality představuje Nádražní ulice vedoucí od železniční stanice až do centra města. ↓

Přívoz je rodištěm několika spisovatelů a organizátorů literárního života na Ostravsku, kupříkladu spisovatele a politického vězně **Artura Londona**, autora knihy *Doznání* (s podtitulem *V soukolí pražského procesu*), jež se ihned po svém vydání v roce 1968 ve Francii stala bestsellerem a předlohou neméně úspěšného filmu. V roce 1924 spatřil v Přívoze světlo světa prozaik, dramatik, publicista a rozhlasový redaktor **Oldřich Šuleř**, jehož tvorba byla vedle místních a regionálních podnětů silně inspirována i nedalekým Valašskem a oblastí Jesenicka. O deset let dříve zde přišel na svět básník a bibliofil **Leopold Čada**, narodil se tu i prozaik a vášnivý propagátor polsko-české vzájemnosti **Wiesław Adam Berger**.

Především za první republiky býval Přívoz významným tiskařským centrem – vycházely zde německé liberální deníky nebo krajně levicové noviny *Pravda*, které redigoval mj. avantgardní básník **Ladislav Novomeský**, ale také zábavné čtivo s názvy jako *Láska a smrt ostravské jeptišky* nebo *Genius Ohava: Jeho ošklivý život a příšerná smrt*.

Na četné odkazy na přívozský místopis lze narazit v básnické sbírce **Petra Motýla** *Šílený Fridrich* (1992), která je mj. originální poctou zdejšímu „geniu loci“ (její motto zní: Odehrává se v Ostravě-Přívoze a na okolní zeměkouli). Titulní básnický hrdina Motýlovy sbírky je demiurgickou figurou bytostně spjatou s periferním prostředím industriálního velkoměsta, jeho kouzlem i beznadějí, sítí špinavých ulic, hald a hospod, kde přežívají svérázné postavičky poblázněných plebejců a alkoholických filozofů. ***... za jakým obzorem hleděli / plným autobusů tramvají / šachet rudých plamenů / nebe kam Fridrich / pravidelně svou podobu otiskoval / úžasný ksicht / plný čmoudu sazí papriky / děravé oči s chladicími věžemi / s kyselinou sírovou*** (*Fridrich a otázky gnoseologie*). Přívozské reálie a osobitý charakter této čtvrti se promítají v poezii, próze i hudebních textech dalších autorů. ***V Přívoze se dneska nic nestalo... už to tam vypadalo / a nakonec se tam nic nestalo / nic nic nic!*** (skupina Buty)

1 HLAVNÍ NÁDRAŽÍ B4

Je spojeno s osudy básníka **Josefa Kainara**, jehož otec se tu v roce 1935 stal přednostou. S ním na Ostravsku pobýval i začínající básník, v nedalekém Hlučíně dokončil středoškolská studia a po uzavření českých vysokých škol až do závěru války pracoval na zdejším nádraží. Regionální motivy, často značně drsné a syrové, se výrazněji projevují především v jeho poezii ze 40. let. Naučná cedule o básníkově ostravské životní etapě se nalézá v odbavovací hale naproti informačnímu centru. ***... S dozorcem S posledním / Dá se trochu mluvit / ... Před chvilkou tu ubil pažbou pušky / Jednoho co začal řvát a zpívat // Zpíval že je z Ostravy z Ostravy / Zpíval že je doma / Pozdravte mi mé rodiče / Tam za nadjezdem / Rožák číslo dvacet...*** (**Josef Kainar**: *Vlak s vězni*) GPS 49.85089, 18.26804

2 RUBRUM (DNES GALERIE NIBIRU) (U TISKÁRNY 2) A7

„Tajnou krčmu“ tady v letech 2012–2014 vedli manželé **Ivan a Elli Motýlovi**. Probíhaly zde tematicky koncipované večery a vernisáže s originálním literárním a kulinářským menu. Ivan Motýl literárně oživoval i další místa v Ostravě a Hlučíně. Poezii zachycující Ostravu v letech 1894–2013 shromáždil v antologii *Briketa* (2013), jeho pozdní básnický debut *Struska: básně v komiksu* (2019), v němž se verše pojí s výraznými ilustracemi **Petra Szyrokého**, se umístil na druhém místě v kategorii Krásná literatura v soutěži Nejkrásnější české knihy roku 2019. GPS 49.84967, 18.27267

3 KNIHKUPECTVÍ BUCHSBAUM (NÁDRAŽNÍ 173) A7

Na této adrese sídlilo od roku 1910, jeho zakladatelem se o devět let dříve stal haličský obchodník **Ignatz Buchsbaum**. V roce 1908 otevřel též první přívozskou půjčovnu knih a postupně vybudoval i jedno z nejvýznamnějších nakladatelství tisknoucích v době první republiky tzv. varia (slovníky, kuchařky či učebnice). V roce 1933 počal vydávat německý čtvrtletník *Literární krátké zprávy: kritický časopis pro knižní novinky z oblasti literatury a umění*. V pozdějších letech se zaměřil i na tvorbu dětských her a učebních pomůcek a je spoluautorem slavného „Malého chemika“. Na fasádě domu je stále čitelný původní firemní nápis, historii knihkupectví připomíná naučná cedule ve výloze. GPS 49.84993, 18.27399

4 PŘÍVOZSKÁ FARA (NÁM. SVATOPLUKA ČECHA 5) A7

V Ostravě lze už od 20. let 20. století sledovat silný zájem některých místních autorů o spirituální poezii. Na přelomu 30. a 40. let se na přívozské faře konávala setkání mladých spisovatelů, k přátelskému okruhu kolem překladatele **Leopolda Vrly** patřili mj. **Věra Stolaříková**, **Leopold Kaňok**, **Augustin Skýpala**. Po roce 1945 jako tzv. Slezská literární skupina vydali časopis *Číslo*, v němž byla otištěna i literární korespondence básnířky **Věry Bajnarové** s **Jiřím Ortenem**. Ten do Ostravy jezdil za svou snoubenkou **Věrou Fingerovou** a setkání s městem pro něj bylo stejně drásavé jako tento vztah – dle dopisu matce jej příbuzní jeho milé po udání, že je Žid, z Ostravy takřka vyhnali. GPS 49.85115, 18.27264

5 KOKSOVNA SVOBODA A DŮL ODRA B4

Výroba koksu byla v této lokalitě zavedena roku 1856. Součástí průmyslového komplexu se později stala i elektrárna, kde v letech 1975–1977 jako strojník na chemické úpravně vody pracoval spisovatel **Ivan Binar** – zážitky ze zaměstnání hojně zužitkoval ve svých prózách, např. v autobiografické novele *Kytovna umění* (1988). ***V té Elektrárně Vítězný únor se mi docela líbilo... za tři měsíce se mi podařilo vyznat se ve všelijakých rourách a světýlkách, pochopit funkci ventilů a čerpadel, filtrů anexů a katexů, které připomínaly kolmo postavené ponorky Julese Verna s okýnky jako u Nautila.*** (*Sedm kapitol ze života Václava Netušila*, 2000)

K dolu (původně se jmenoval František, za socialismu Vítězný únor) a přidruženému koksárenskému provozu přiléhala obytná kolonie pro havíře a koksaře. Její obyvatele i celkovou zdejší atmosféru, stejně jako řadu dalších přívozských lokalit (např. nedaleký starý hřbitov), podrobně přiblížil spisovatel a novinář **Jiří Stano** v románu *Křížová cesta tří františkánů* (2001).

V útrobách Dolu Vítězný únor „odrobil“ deset let i spisovatel **Josef Richter**. Na každou směnu si nosil notes s tužkou zabalený v igelitovém sáčku: ***Já jsem byl havířem rád a nelituji ani minuty na šachtě... Když se zaseknul pás nebo nastala jiná porucha a čekalo se na zámečníky, hned jsem si dělal poznámky. Vždycky jsem měl na šichtě nějaké nápady, vždycky vás něco lupne.*** V roce 1998 mu vyšla próza *Kárkaři* inspirovaná svéráznými figurkami ostravského městského prostředí. GPS 49.85851, 18.27576

6 PALACKÉHO 54 B4

Ulice je dnes součástí vyloučené lokality tzv. Přednádraží (kdysi šlo o kolonii domů s byty pro zaměstnance železnice). V letech 2017–2018 zde tvořil romský rapper **Max Trezor**, jehož texty reagovaly na soužití přívozské minority s majoritou (***Za všechno může tato doba němá, / rozděluje nás naše kůže hnědá***) nebo na sociální rozdíly v dané čtvrti (***Toto je Přívoz, dámy a páni, / toto je náš přínos vám daný námi, / mezi námi, vámi a klamy, / už ani Albert na dluh nedá mi***). GPS 49.85514, 18.26374

7 PAMĚTNÍ DESKA VLADIMÍRU MACUROVI (KOREJSKÁ 17) A7

Dílo sochaře **Jana Šnébergera** připomíná spisovatele a jednu z nejoriginálnějších postav české literární vědy. Ostravský rodák tady v mládí pobýval u svých prarodičů. **Vladimír Macura** je mj. autorem průkopnických studií o českém národním obrození či sémiotických analýz kulturně-společenských fenoménů formujících českou mentalitu a jí odpovídající historické povědomí. ***Tere, Vladimíre...*** GPS 49.85253, 18.27985

8 LEOPOLD VRLA (GEBAUEROVA 8) A7

V tzv. „červené škole“ sídlilo v letech 1936–1953 státní československé reálné gymnázium, které navštěvovala řada osobností ostravské kultury. Atmosféru zdejších studií za doby protektorátu emotivně vylíčil historik **Bořivoj Čelovský** v beletrizované autobiografii *Zlaté děcka – kronika klasy na přívozském gymnáziu* (1992). V učitelském sboru tenkrát vynikal překladatel z francouzštiny a profesor literatury **Leopold Vrla**. Někdejší milieu „červené školy“ zachytil jeho memoárromán *Kořeny* (1999), posmrtně vydaný **Drahomírem Šajtarem**, jenž spolu s dalšími Vrlovými vděčnými studenty (kteří se sami později stali překladateli či literáty) založil na jeho počest Společnost Leopolda Vrly. GPS 49.85314, 18.28037

9 PŘÍVOZSKÁ HALDA B4

Mlčenlivá monumentalita tohoto drsně nehostinného, a přesto magicky přitažlivého prostoru stejně jako specifické jevy s ním spojené inspirovaly mnohé literáty v minulosti a inspirují je dodnes. Uhrančivým mystériem umělých kopců vzniklých lidskou činností byl osloven např. **Josef Kainar** (báseň *Haldy*) nebo muzikant a performer **Marek Pražák** (cyklus ostravských balad/hallad). ***Kristus se tentokrát zrodil na Haldě / vytlačen obrovskou silou skrz tuny tun tuny tun / v Přívozu vyšel ze sloje v ruce uhel / na prvním domě naznačil uhlím kříž / a na každém dalším zrovna tak...*** (*Hallada o Olejovém městě*, 2018) GPS 49.8566, 18.28198

HRUŠOV

Kdysi prosperující a vzkvétající samostatné obci zasadila drtivou ránu ničivá povodeň z roku 1997, takže je dnes z velké části „územím nikoho“, připomínajícím „Zónu“ ze slavného filmu Andreje Tarkovského Stalker. Dříve však bývala sebevědomým městysem, později městskou čtvrtí. ↓

Krátce poté, co 25. 10. 1924 ve 4:30 Hrušovem projel vlak s ostatky významného polského spisovatele **Henryka Sienkiewicze** (který směřoval do Varšavy ze švýcarského Vevey, kde tento nositel Nobelovy ceny za literaturu v roce 1916 zemřel), zaslalo vedení obce polskému prezidentovi telegram následujícího znění: ***V okamžiku, kdy matka Polska ukládá svého syna – genia Henryka Sienkiewicze – po triumfální posmrtné cestě do lůna osvobozené země, sklání se veškeré obyvatelstvo městyse Hrušova ve zbožné úctě před ostatky velikého Slovana.***

10 BEDŘICH GOLOMBEK (U HRUŠOVSKÉHO KOSTELA) B4

Hrušovského rodáka **B. Golombka**, jehož otec byl vážným v ostravských dolech, si většina čtenářů spojuje s redakčním souhvězdím **Valenta**, **Těsnohlídek**, **Heinrich**, **Váša** aj. z brněnských *Lidových novin*. V próze *Lidé na povrchu* (1941) ztvárnil dramatický přerod původně zemědělského kraje v industriální oblast, často i s bizarními detaily: ***Zázraky se tu neděly, ale není vyloučeno, že by se tu a tam nějaký mohl přihodit. Copak to sám o sobě nebyl zázrak, že nejsilnější a nejkrásnější štoly uhlí se táhly zrovna pod kostelem? Nechte, co je božího Bohu, prosil tehdejší farář inženýry, nepodhrabujte božího domu, aby jednou nespadl. Prý ne, udělají to tak, aby se nic nestalo. ... dospěli k názoru, že nejlépe bude podložit kostel zespodu slaninou. ... Slanina se vozila do dolu ve velkém a havíři, kteří ji tam měli ukládat, nosili prý domů celé kusy a mastili si jí brambory. Nezbylo než slaninu polévat karbolem, aby horníkům méně chutnala a aby se jí dostalo více pod kostel než do žaludků.*** GPS 49.86842, 18.28493

11 HEŘMANICKÁ VĚZNICE B5

Přes svůj název paradoxně spadá pod městskou část Ostrava-Hrušov. V době vzniku v roce 1959 byla vedena jako nápravně výchovný pracovní tábor, jehož vězni kopali uhlí na heřmanickém Dole Stalin. Jejími nejznámějšími „mukly“ se stali **Václav Havel**, **Václav Benda** a **Jiří Dienstbier**. Dramatik a pozdější prezident **Havel** tu svůj trest vykonával od ledna 1980 do července 1981, kdy byl kvůli zdravotnímu stavu (vážnému zápalu plic) taky na hranici smrti převezen do plzeňské věznice Bory. Průběh svého žalářování reflektoval v dnes slavném souboru textů *Dopisy Olze* (v samizdatu vyšly pod názvem *Heřmanické úvahy*): ***Milá Olgo, těžko si lze představit radikálnější STŘIH, než jaký znamenala má nedávná změna působiště... trochu to připomíná první dny vojny, trochu první dny v pivovaře, je to ovšem po všech stránkách podstatně drsnější (inu, je to vězení). Má duše si už na tu změnu jakž takž zvykla, mému tělu to asi bude trvat delší dobu.*** K nedožitým spisovatelovým osmdesátinám byla 5. 10. 2016 u vchodu před heřmanickou věznicí odhalena Lavička Ferdinanda Vaňka (jde o hrdinu řady Havlových dramatických textů a jakési autorovo alter ego), opodál na zdi je umístěna i pamětní deska. Na lavičce (vyrobili ji sami vězni) si kdokoli z příchozích může vykouřit svou (první či poslední svobodnou) cigaretu, případně jen tak v klidu a tichu popřemýšlet nad nevyzpytatelnostmi lidského osudu. GPS 49.86291, 18.30294

MORAVSKÁ OSTRAVA – CENTRUM

Centrum dnešní Ostravy do značné míry kopíruje území někdejšího samostatného města Moravská Ostrava (díky složitému historickému vývoji má však moravskoslezská metropole tak trochu „amerikánského ducha“ s řadou lokálních center). ↓

12 DŮM UMĚNÍ (JUREČKOVA 9) B7

Reprezentativní stavba je od svého vzniku v roce 1926 též významným dějištěm literárních akcí. **Vojtěch Martínek** zde od roku 1930 organizoval a uváděl cykly večerů s moravskými a českými spisovateli, později inicioval přednášky ostravské pobočky Literárně-historické společnosti se snahou překonávat národnostní bariéry a hlouběji se zajímat o polskou a německou literaturu širšího Ostravska.

V roce 1931 se v Domě umění uskutečnil 4. celostátní sjezd moravských bibliofilů (cenná sbírka bibliofilií se nachází ve zdejší knihovně). Dorazily na něj bibliofilské „celebrity“, mimo jiné **Josef Florian**, který na svých tiscích spolupracoval i s řadou ostravských autorů a překladatelů. Starosta **Jan Prokeš** spolu s **Vojtěchem Martínkem** a jedním z prvních místních tvůrců knižních exlibris **Janem Sládkem** pro tuto příležitost připravili bibliofilský tisk Martínkovy *Duše Ostravy*. GPS 49.83403, 18.28685

13 PALÁC ELEKTRA (HORNICKÝ DŮM) (UMĚLECKÁ 3o5) B8

V meziválečné éře na zdejší noční scéně vystupoval kabaretiér a písničkář **Saša Razov**, jenž v Elektře zavedl tradici hurónského zpěvu neoficiální ostravské hymny Ostravští chachaři, jíž se podnik za kuropění částokrát zavíral: ***My jsme ti ostravští chachaři / nám se vše na světě podaří / napijem se kouknem ke dnu / pak si dáme ještě jednu / že jsme ti ostravští chachaři // ... Praha ta má takovýhle pepíky / Brňák to je zase grázl veliký / Votrok z Hradce není pojem neznámý / Prostějov má originál dacany / V Americe tam jsou samí mulati / V Bráníku jsou zase všichni saláti / V Paříži jsou světoznámí Apači / Ale tohle všechno na nás nestačí.*** GPS 49.83429, 18.28762

14 MELANTRICH (SOVĚTSKÁ KNIHA) (NÁDRAŽNÍ 7) B8

Obchodní a obytný dům s tiskárnou Československé strany národně socialistické Melantrich byl postaven v letech 1928–1933, a to především pro potřeby stranického deníku *České slovo*. Později firemní knihkupectví v přízemí nahradila Sovětská kniha (také se jí říkalo Ruská kniha). Tradice popularizace ruské literatury byla v Ostravě silná od počátku 20. století, zintenzivnila se v meziválečné éře. Už v roce 1916 vyšel v *Ostravském deníku* (pod značkou -ý) vůbec první překlad veršů básnířky **Mariny Cvetajevové** do cizího jazyka, ve 30. letech ji pak do češtiny převáděl i **Jaroslav Teichmann**.

Klub přátel moderní kultury, zaměřený především na intelektuální publikum, uspořádal v roce 1934 „Večer sovětské poesie“ v Národním divadle moravskoslezském; literární akce připravoval také německý spolek Junges Russland (například s poemou **V. Majakovského** o Leninovi *Drei Kantaten*). Konkrétní ukázky poezie a prózy ovšem podléhaly schvalování ze strany policejního ředitelství. Obdobné aktivity Dělnického studia, orientované hlavně na proletářské publikum, bývaly ostravskou policií sledovány a cenzurovány důsledněji, někdy docházelo i k policejním zásahům proti vystupujícím. Tuto dobovou situaci v Ostravě reflektuje např. **Bohumil Hrabal** v jedné pasáži své povídky *Jarmilka*. GPS 49.83346, 18.28828

15 ZANIKLÝ NĚMECKÝ DŮM (NÁM. DR. E. BENEŠE) B8

Nacházel se na území dnešního náměstí Edvarda Beneše, šlo o reprezentativní stavbu vzniklou jako určitá protiváha českého Národního domu. Budovu (českým obyvatelstvem přezdívanou „Trucburg“) využívaly německé spolky a odehrávaly se v ní různé kulturní a společenské události. Po okupaci republiky tam sídlila místní NSDAP, v roce 1945 pak sutinu domu vážně poškozeného bombardováním muselí rozebrat ostravští Němci soustředění v zdejších internačních táborech. Celý objekt beze stopy zmizel, zbyla po něm jen travnatá plocha a literární obrazy, jako například v textu z roku 1962, příznačně nazvaném *Neviditelný dům*: ***... Tuhé bylo to režné zdivo z červených cihel, / tak tuhé, že übermenschům naskakovala husí kůže: / ztupili na něm nejeden krumpáč / a nejednu zlost. / Byl to honosný dům. / Byl to škaredý dům. / A my dneska procházíme jeho zdmi, / nevědouce o tom. / ... Ano, tak: / byl to Deutsches Haus. / Byl. / My tudy chodíme na šichtu.*** (**Ivan Kubíček**) GPS 49.83397, 18.28924

16 KAVÁRNA PALACE (SMETANOVO NÁM. 1o) B8

Na konci 20. let minulého století představovala centrum ostravské bohémy, místo, kde vysedávali čeští i němečtí umělci, ale též městská omladina. ***Mladí muži, kteří se zhlédli na Americe tak jako já, byli někdejší chachaři, jacísi mladí ničemové. Takový chachar hrál raději na ulici kopanou, než aby chodil do hodin na housle. Vždycky se nějak dostal zadarmo do cirkusu a do biografu. Plíval do plynových lamp, takže nastala v celých čtvrtích tma. Z četných chacharů se nakonec stali vynikající ředitelé bank, chirurgové, politikové, obchodníci a advokáti a spisovatelé... Chachaři se zdržovali v ostravském Palace Café, zeměpisném i společenském srdci města.*** (**Joseph Wechsberg**: *Looking for a Bluebird*, 1944, česky *Honba za modráčkem*, 1948) GPS 49.83277, 18.289745

17 „LAUBY“ (VELKÁ ULICE) B8

Ulice „Pod laubama“ bývala svébytným kontinentem v rámci celé Ostravy, místem levných nákupů, kořalky a prostituce, jakýmsi obchodním a zábavním centrem „chacharstánu“, kde se organicky mísil živel český, německý, židovský, polsko-haličský i slovenský v pestrý a dynamický celek. Jedinečný temperament dané lokality inspiroval mj. novináře a spisovatele **Antonína Hořínka**, který sestavil cosi jako seznam hospod ve Velké ulici a v přilehlém okolí a zpodobil jejich atmosféru v době jarmarků: ***Žiďák hned ujce do boudy vleče / řeč proudem mu z huby teče: / „Proše, co khupič chce phan? / Mhoc bohatý je můj han! / Prodávám buty, lunty, čepice, / košile, sukně, baj i střevice, / pentličky, šátky též i bluzečky, / papuče, vejce, čerstvé syrečky.“*** (*Ujec Koštál na jermeku*, Těšínský kalendář na rok 1927). GPS 49.11866,18.44393

18 ABSINTOVÝ KLUB LES (STŘELNIČNÍ 2) B8

V letech 2013–2020 se stal oblíbeným útočištěm mnoha umělců. V pořadech *Literární paseka* **Petra Hrušky** a *Na posedu* **Jakuba Chrobáka** zde vystoupili mj. **Jáchym Topol**, **Sylvie Richterová**, **Jan Novák**, **Paul Wilson**, **Ivan Landsmann** či **Michal Hvorecký**, klub vydával i vlastní časopis *Posed*. V jeho podzemí fungoval experimentální divadelní prostor (inscenovány zde byly mj. dramatické texty **Tomáše Vůjtka**).

Ať sílu máš jak Herkules / ať můžeš chlastat v klubu Les. (Milan Krupa) GPS 49.83532, 18.29369

19 JOSEPH WECHSBERG (28. ŘÍJNA 8) B8

V zaniklém Bankovním a velkoobchodním domě žil do roku 1938 **Joseph Wechsberg**, německy píšící autor židovského původu, prozaik, publicista, bohém a muzikant, hráč v orchestrech mnoha zaoceánských parníků, s nimiž v meziválečné době obeplul celý svět. Druhou světovou válku strávil v americké armádě a do rodné Ostravy se vrátil hned po osvobození. Po zjištění, že jeho matka a většina blízkých už není mezi živými a z kdysi velkolepého rodinného domu zbyla pouhá ruina, natrvalo z Československa odešel. O svém poválečném příjezdu do města vypráví anglicky (po válce se němčiny vzdal) v působivé úzkostné reportážní próze *Homecoming* [Návrat domů], 1946. V závěru života napsal vzpomínkovou knihu *The Vienna I knew* [Vídeň, jak jsem ji znal], 1979, v níž barvitě vylíčil atmosféru meziválečné Ostravy: ***Někteří obyvatelé sousedních měst nazývali Ostravu „americkým“ městem, což nebylo myšleno nijak lichotivě. Malý Pittsburgh, malé Chicago. My, kteří jsme tu žili, jsme Ostravě taky říkali americké město, ale to byla poklona; byli jsme na ni hrdí. Moravský Pittsburgh, Chicago chudých, mělo mazané čachráře, elegantní kavárny, atraktivní děvky, obdivované defraudanty.*** (Přeložil Radovan Charvát) GPS49.83716, 18.29469

20 PROVOZ U ŘEKY (KOSTELNÍ 24) B8

Původně se nacházel v prostorách klubu Provoz Hlubina, kde od roku 2017 probíhaly četné kulturní večery i dva ročníky literárního festivalu Inverze. V roce 2020 se přestěhoval na současnou adresu, je spojen s literární skupinou Harakiri Czurakami, vedle pokračování festivalu Inverze organizuje i další kulturní akce a žánrově tematické přehlídky. Představitelé nejmladší literární generace (**Vasilios Chaleplis**, **Jan Dvořák**, **Adam Tomáš** aj.) zde v roce 2020 založili nakladatelství Bílý Vigvam. GPS 49.83649, 18.29596

21 MOST MILOŠE SÝKORY B8

Na jeho místě kdysi stával řetězový most, který se zřítil v roce 1886. Tragickou nehodu z ostravských dějin připomíná spisovatel **Josef Bilan Šinovský** v románové kronice *Havířská země* (1957): ***Městští radní a noví páni purkmistři změnili město, že není vůbec k poznání. Vydláždili rynek říčním kamenem, spravili cesty. I nový most přes Ostravici z Polské do Moravské Ostravy zavěsili do řetězových pantů. Vydržel necelých čtyřicet let; pak se roztrhl a bylo neštěstí – celá kompanie vojska, pochodujícího městem, se válela v řečišti Ostravice.***

Dnešní obloukový, konstrukčně i architektonicky cenný most pak funguje coby symbolické epicentrum bojů, během nichž byla na konci dubna 1945 Ostrava osvobozena vojsky Rudé armády. Tehdy podminovaný most před zkázou údajně zachránil mladý soustružník **Miloš Sýkora**. Na připomínku oné události stojí od roku 1965 na pravém nábřeží řeky socha umírajícího mladého muže, na jejímž podstavci jsou vytesány verše Jana Skácela: ***Ten hoch / zde život položil, / aby ten most žil, / aby lidé / po něm mohli chodit. / Když ho zabili, / pod mostem / už jarní vody šly.*** (v rozšířené verzi byl tento text otištěn v *Literárních novinách* roku 1961 jako *Verše na pomník chlapce, kterého Němci zastřelili, když zachraňoval most*; později vše změněno v rozsáhlejší skladbu *Pocta Erbenovi*). GPS 49.83739, 18.29606

22 KNIHOVNA MĚSTA OSTRAVY (28. ŘÍJNA 2) B8

Činnost knihovny byla zahájena 19. února 1921. Během času v jejím ústředí či na pobočkách pracovali i mnozí autoři tohoto regionu (**Vojtěch Martínek**, **Ladislav Třenecký**, **Věra Stolaříková**, **Soňa Záchová**, **Jaromír Nohavica**, **Irena Šťastná**, **Roman Polách** aj.). Spisovatel **Jan Rohel**, vášnivý sběratel hornického folkloru, jehož literární a národopisná tvorba se zaměřovala na regionální problematiku a významné osobnosti Slezska, se dokonce stal jejím ředitelem. V rámci projektu *Paměť Ostravy* knihovna v současnosti vydává sborníky zachycující vzpomínky zdejších obyvatel (zasloužila se o to zejména knihovnice **Jarmila Burešová**). GPS 49.8374, 18.2955

23 NOVÁ RADNICE (PROKEŠOVO NÁMĚSTÍ 8) B8

Sídlo magistrátu vybudované v letech 1925–1930 je majestátní stavbou s 85 metrů vysokou věží, která může směle plnit roli majáku či orientačního bodu. Ve snově fantazijním „nokturnu“ **Oty Filipa**, v němž jako hlavní figura vystupuje někdejší radvanická spiritistka, sehrává ostravská dominanta poněkud odlišnou roli, než jí bývá obvykle přisuzována. ***Paní Nosálová se brodí zpět na druhý břeh. Každým pozvednutím chodidla bobtná, v polovině řeky už zaclonila věž, a když vystoupila na druhý břeh, rozdrtila patou dřevěný altánek v zahradní restauraci... Potom pozvedla levou nohu, překročila střechu radniční budovy a opřela chodidlo o dlažbu náměstí. Takto rozkročena dosahovala bývalá duchařka výšky radniční věže... Potom se trochu nadzvedla, vyhrnula sukni a přisedla na ocelovou věž radnice.*** (*Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*, 1994)

V místech dnešní vědecké knihovny provozoval svého času kavárnu a cukrárnu Filipův otec Bohumil. Rodinný podnik hraje jednu z klíčových rolí ve spisovatelově prozaické prvotině líčící dospívání ústředního hrdiny na pozadí turbulentní doby krátce před vypuknutím druhé světové války a během válečného konfliktu. Kavárna, v románu ovšem umístěná do blízkosti městského hřbitova, se stává jakousi laboratoří multikulturního i politického spektra oněch časů. ***A táta, dobrý duch podniku, byl ochotný vyslechnout všechny: zanícené bolševiky, vypasené agrárníky, nafoukané benešovce, uřvané henleinovce i vyžrané fašisty...*** (*Cesta ke hřbitovu*, 1968) GPS 49.84165, 18.29153

24 KOMENSKÉHO SADY A8

V 50. letech tu působila tzv. „venkovní čítárna“, o niž se zasloužila ostravská knihovnice **Naděžda Ježková**. O čtení pod širým nebem býval tehdy obrovský zájem (například během léta 1952 do pojízdné prázdninové půjčovny dorazilo 621 čtenářů, z toho 543 dětí). Knihy si čtenáři mohli nosit po celém parku, konec půjčování oznamovala knihovnice mikrofonem. GPS 49.84343, 18.29147

25 VILA NA SADOVÉ (SADOVÁ 41) A8

Dům je mezi ostravskou čtenářskou veřejností znám díky bestselleru **Richarda Skláře** *Vila na Sadové* z roku 2015. Kniha spojuje moderní thriller s pokusem o historické reminiscence z druhé světové války.

Ve vile, nacházející se poblíž Komenského sadů, žil po několik desetiletí básník **Petr Hruška**, jenž za svou tvorbu získal řadu ocenění, mj. Státní cenu za literaturu. V jeho básních není rodná Ostrava často vyslovována explicitně, ale objevuje se v druhém významovém plánu jako časoprostorový svorník těžkostí, které v tomto městě musí lidé prožít. ***A pak, Ostrava není žádné město, leda tak místo, kusy místa, na kterých se děje naše pobývání, kusy místa s obživou, propojené lokálkami a bludnými autobusy, Hrabůvka, Bartovice, většinou si nesednu... Necvakám, jedu načerno kolem harampádí Vítkovic, někdy se zezadu ozve něco o životě, a chrchle, kusy čehosi, černý kašel, jsem zticha, jedu načerno, nikdo neví, že občas používám přechodníky a říkám nicméně a autentický.*** (*Místo Ostrava*, *Odstavce*, 2004) GPS 49.84841, 18.28744

26 ZDENĚK BÁR A ČAPKOVA SOKOLOVNA (SOKOLSKÁ TŘ. 46) A8

V této sokolovně se v roce 1951 odehrál komunistický monstrproces s uměle vytvořenou skupinou „škůdců“ republiky, tzv. proces s Buchalem a spol., který navazoval na události kolem Milady Horákové. Na 15 let v něm byl odsouzen i ostravský spisovatel **Zdeněk Bár**. Osudnou se mu zřejmě stala láska k Francii a snaha pomoci ostravským emigrantům, kteří po puči v únoru 1948 utíkali před komunistickým terorem do zahraničí. Odseděl si osm let, po propuštění byl sice rehabilitován, ovšem první literární texty oficiálně publikoval až v roce 1968. Jeho životní peripetie a spory s režimem ozřejmuje publikace *Básníci ve stínu šibenice. Antologie z děl českých spisovatelů – politických vězňů stalinské éry* (Řím, 1976). Kromě melancholické lyriky s motivy úzkosti a bezvýchodnosti tematizoval ve vlastní tvorbě rovněž svůj niterný vztah k rodné krajině. GPS 49.84567, 18.28703

27 OSTRAVAK OSTRAVSKI (SOKOLSKÁ TŘ. 57) A8

Stal se jedním z prvních velkých literárních fenoménů rychle se rozvíjejícího internetu po roce 2000. Anonymní tvůrce se rozhodl psát od roku 2004 formou blogu „jakisyk denik“ a jeho humorné krátké prózy tvořené záznamem místní mluvy následně vyšly jako *Denik Ostravaka* (2005). Po masivním čtenářském ohlasu jej následovaly další díly. Přesná identita autora skrývajícího se pod pseudonymem **Ostravak Ostravski** není dosud známa, proslýchá se, že údajně náleží ke štamgastům restaurace Jindřiška. Jeho deníkové zápisky se svérázným humorem a řadou originálních přirovnání (***čumim jak štajger na zapalovač v rubani, kuřu na řbetě sem měl suchu jak ten ležak v Mauzoleu***) zachycují každodenní i odcházející ostravský svět. GPS 49.8437, 18.28768

28 POLSKÝ DŮM A LEVÁ FRONTA (PODĚBRADOVA 53) B7

Na Ostravsku žila a pracovala významná polská národnostní menšina, která – po vzoru Čechů a Němců – toužila mít své kulturně-společenské centrum. Prostředky na stavbu Polského domu se vybíraly mj. i v krakovských ulicích a jeho fasádu zdobí dva vagony kamenů z rozbořených městských hradeb v Krakově. Už čtyři dny po slavnostním otevření objektu (8. září 1900) se pražské *Národní listy* pochvalně vyjádřily o multikulturní výjimečnosti tehdejší Ostravy: ***Moravská Ostrava jest nyní jediným městem v zemích koruny české, kde tři národnosti mají své representační budovy: Národní dům, Dom Polski a Deutsches Haus.***

V roce 1931 se v prostorách Polského domu Ostrava připojila k hnutí levicových intelektuálů nazývanému Levá fronta, jež bylo vyústěním nárůstu levicových sympatií u mnoha literátů a umělců v Evropě. Někteří z vůdčích českých představitelů tohoto uskupení působili v Ostravě nebo ji příležitostně navštěvovali (např. **Vítězslav Nezval** v roce 1928). K nejaktivnějším osobnostem ostravské Levé fronty náležel maďarský básník a lékař **Imre Forbáth** (vlastním jménem Emerich Fuchs), jeden ze zakládajících členů Surrealistické skupiny (1934). Ostravský pobyt se v jeho díle zrcadlí v sociálních motivech, explicitně třeba v textu *Pivoňky* (*Až němý promluví*, 1964): ***Přiteli, vy jste se zbláznil? / Zapomínáte na jedy, které chrlí / na nás haldy Ostravy, / a vítr, ten vítr, v němž sněží jabloně, bičuje sazemi / naše ubohé plátky. / Nejvýš tak tři dny jsme krásné...*** (Přeložil Vojtěch Jestřáb) GPS 49.83848, 18.28193

29 KLUB ČERNÝ PAVOUK (STODOLNÍ 14) B7

Vznikl v roce 1995 a velmi záhy se stal místem s jedinečnou atmosférou a neodolatelným magnetismem (jeho jméno povstalo ze strašidelného románu **Paula Leppina** *Severinova cesta do temnot*). V klubu, jehož součástí byl i antikvariát, proběhla řada autorských čtení a literárních večerů, na nichž vystupovala zejména undergroundová poezie (kupř. **P. Zajíček** či **I. M. Jirous**). V roce 2000 vyšla v nakladatelství Votobia publikace *V srdci Černého pavouka*, kterou editoval **Milan Kozelka**; má charakter pestrého generačního almanachu, uchovávajícího dobový modus vivendi: ***životním i literárním pohybem jsme trochu v kruhu a trochu na útěku a trochu se vracíme.*** GPS 49.8356, 18.28391

30 PULS (STODOLNÍ 9) B7

Na jaře 1968 učinil ostravský novinář a básník **Stanislav Sohr** pokus vyvázat se ze státního nakladatelského monopolu tím, že založil „nakladatelskou a tiskovou službu“ PULS, která sídlila ve Stodolní ulici. Sohr byl vášnivým zastáncem skautingu i tuláckého trampingu. Připravil první životopis **Jaroslava Foglara** *Zase zní píseň úplňku* (1968) a díky jeho osobnímu přátelství s legendárním „Jestřábem“ se podařilo v Ostravě realizovat i obnovené vydání původních komiksových *Rychlých šípů* (1969–1971). GPS 49.83567, 18.28491

31 ČASOPIS ČERVENÝ KVĚT (NÁDRAŽNÍ 28) B7

Jeho redakce sídlila v době svého vzniku v roce 1956 v druhém poschodí Nové radnice, ale již na počátku roku 1957 se přestěhovala do Dimitrovovy ulice 28 (dnes Nádražní). Časopis, v prvních ročnících přetížený dobovým schematismem, později mj. prolomil mlčení kolem **Františka Halase**, výrazným zlomem se stal i rok 1963, kdy vedle beletrie začal publikovat též texty literárněkritické. Čerstvý vítr „šedesátek“ poté pronikal do obsahu už pravidelně, například v roce 1967 otiskl sice ještě budovatelskou povídku, ale také reportáž spisovatele **Ivana Kubíčka** *Protokol z podivného ráje*, v níž je líčen experimentální pokus s aplikací LSD, kterého se autor pod dohledem lékařů zúčastnil společně s výtvarníkem a básníkem **Eduardem Ovčáčkem**. K dalším „majstrštykům“ časopisu patřilo otištění několika básní a dopisů **Jana Zahradníčka**, jenž byl v 50. letech v monstrprocesu s tzv. Zelenou internacionálou nespravedlivě odsouzen k těžkému žaláři. Krátce před svým zákazem v roce 1969 stihl ještě publikovat text **Vladimíra Holana** s dobově příznačnými úvodními verši: ***Zadnice nebes zbičovaná vichry / až do krve...*** GPS 49.83687, 18.28595

32 ANTIKVARIÁT A KLUB FIDUCIA (NÁDRAŽNÍ 3o) B7

Založili jej v roce 1998 manželé **Rozehnalovi**. Původně sídlil v Mariánských Horách, po dvanácti měsících se přesunul na současnou adresu (kde od roku 1995 zhruba tři roky působilo knihkupectví nakladatelství Votobia) a brzy se stal jedním z ostravských kulturních center. Vystoupili zde přední čeští spisovatelé, literární vědci a překladatelé (mj. **Karel Šiktanc**, **Alexandr Stich**, **Olga Lomová**), stejně jako mnozí začínající básníci a prozaici (například v pořadech *Pohyblivý svátek* či *Debuty*). Fiducia implementuje literaturu i do veřejného prostoru města, organizuje „poetické stezky“, „poetické atentáty“ a „poetické popelnice“, nejrůznějšími formami připomíná významné spisovatelské osobnosti či podstatná literární témata, vydává také čtvrtletník *Krásná Ostrava*. GPS 49.83722, 18.28599

33 SVATOPLUK PEKÁREK (PASÁŽ VESMÍR) B7

Ostravský rodák **Svatopluk Pekárek** debutoval úspěšnou novelou *Pasáž Luna* (1964), psychologickým příběhem nerovného milostného vztahu, jehož část se odehrává i v kavárně situované do míst dnešní pasáže Vesmír. Realita průmyslové metropole, zejména zdejší drsné sociální prostředí, se promítá také do jeho dalších knih, prozaických vyobrazení nalomených figur ostravských alkoholiků a ahasverů. GPS 49.83664, 18.28623

34 „SPOLEK“ (NÁDRAŽNÍ 13) B8

Restaurace Na Společenstvu proslula především za normalizace, kdy se v podniku scházeli máničky, příslušníci StB, rockeři, horníci, studenti, umělci, alkoholické trosky, vysokoškolští kantoři i aktivní udavači. Někdejší svéráznou atmosféru podniku a některé jeho návštěvníky vylíčil v próze *Moravská rapsodie* (německy 1998, česky 2008) pozdější emigrant a vůdčí osobnost německé slam poetry **Jaromír Konečný**. Hlavnímu hrdinovi knihy se jakousi základnou a pevným bodem jeho každodenní existence stává (vedle jiných ostravských hospod) právě „Spolek“. GPS 49.83516, 18.28697

35 NAKLADATELSTVÍ LUKASÍK (TYRŠOVA 9) B8

Ke konci roku 1940 se na Ostravsku objevilo nové regionální zaměřené nakladatelství, pojmenované po svém majiteli. **Josef Lukasík**, vyučený knihkupec, usiloval o koncesi s přesvědčením, že Ostrava potřebuje své vlastní nakladatelství, jež jí přinese kvalitní knižní kulturu. Nejdéle fungovala Edice moravských autorů *Návrat* (1940–1947), kterou řídil **Zdeněk Bár**. V ní vyšel například román **Milana Rusinského** *Bludička slávy* (1940), přibližující tragický životní příběh básníka **Čechoslava Ostravického**, nebo prozaický text s nářečními prvky *Lidé kolem nás* (1941) **A. C. Nora**, pojednávající o autorově rodném slezském kraji. GPS 49.83463, 18.28872

36 KAVÁRNA SAVOY (ZÁMECKÁ 20) B8

Velkorysá provozovna ve stylu art deco, otevřená 1. března 1930, se brzy stala všeobecně populárním místem, kam v letech 1932–1934 často zavítala i prozaička **Jarmila Glazarová** (s manželem bydlela v blízkých Klimkovicích). Potkávala se tu mj. s **Josefem Krestou**, vysokým policejním činovníkem, který své knihy, reportážní romány z vítkovických železáren (*Oběti strojů*, 1931) či ostravských hald (*Ocúny hald*, 1932), publikoval tajně pod pseudonymem **J. O. Bor**. Později si zde zřídil své taneční studio člen Doleželova tanečního orchestru hrou na klavír, housle a kytaru přivydělával začínající autor a středoškolský student **Josef Kainar**. GPS 49.83482, 18.28981

37 KAVÁRNA FÉNIX – ČASOPIS POESIE (TYRŠOVA 24) B8

Sídlila v přízemí obytného domu pojišťovny Fénix dostavěného ve stylu nové věcnosti na jaře 1930. Na podzim téhož roku se v ní sešli tři absolventi Matičního gymnázia, studenti **Vojtěcha Martínka**, aby založili moderní literární periodikum: literární teoretik, překladatel z francouzštiny, kněz a pedagog **Jan Strakoš**, hispanista a překladatel Dona Quijota **Zdeněk Šmíd** a básník, prozaik a romanista **Zdeněk Vavřík**. Pojmenovali ho *Poesie* a kavárna i nadále zůstala improvizovanou redakcí časopisu. Nad zdejšími stolky tak vznikaly dva ročníky revue hlásící se k „čisté poesii“ H. Bremonda a spirituálně zaměřené literatuře. Časopis se vymykal z dobové literární produkce svou důslednou neochotou „pěstovati autorský regionalismus“, intenzivním uměleckým stykem s Polskem a hodnotnými překlady z cizích literatur. GPS 49.83598, 18.28786

38 KATEDRÁLA BOŽSKÉHO SPASITELE B8

Novorenesanční chrám je druhou největší církevní stavbou na Moravě hned po velehradské bazilice. Ve vzpomínkách básníka a pozdějšího generálního konzula Polské republiky v Ostravě **Jerzyho Kronholda** na jeho první setkání s moravskoslezským průmyslovou metropolí v polovině 70. let minulého století sehrál tento svatostánek určitou iniciační roli: ***Procházel jsem kolem katedrály Božského Spasitele a nedaleko běžela starší paní, lomila rukama a křičela: Pekelné duše! Pekelné duše! V pozadí centra oblohu ozařovaly hořící plyny z Vítkovic a děsivý rozměr prvního pohledu byl na světě...*** (*Ostravské příchody*, 2011) GPS 49.83593, 18.28891

39 KLUB ATLANTIK (ČS. LEGIÍ 7) B8

Kulturně se začal probouzet už během „perestrojky“ (např. folková vystoupení, pořady o anglických rockových kapelách, večer **Milana Knížáka**), krátce po revoluci se stal zázemím pro *Literární harendy* či *Literární paniky* (připravovali je bratři **Motýlové** a **Petr Hruška**). V druhé polovině 90. let se kolem klubu soustředili studenti literatury z Ostravské univerzity (seskupení Arkánum či Šelest), v rámci pořadu *Sulc* se tu v roce 1998 poprvé představila básnířka **Irena Václavíková** či básník **Oskar Mainx**. Několik let se tu odehrával Měsíc autorského čtení (MAČ), největší tuzemský literární festival, jejž od roku 2000 pořádá brněnské nakladatelství Větrné mlýny. GPS 49.83664, 18.28953

40 PAMĚTNÍ DESKA FRANTIŠKA SOKOLA TŮMY (HUSOVA 9) B8

Je umístěna na domě, v němž spisovatel bydlel až do závěru svého života. Původně se na fasádě nacházela ještě druhá bronzová reliéfní deska připomínající jeho zdejší pobyt, ta však byla před časem vytržena ze zdi a patrně zmizela ve sběrně druhotných surovin. Pohřeb všeobecně populárního **F. S. Tůmy** se stal společenskou událostí: ***Obrovské zástupy naplnily 3. ledna 1926 ostravské ulice a doprovázely pohřeb, jakého neviděla Ostrava. ... Od městského divadla ke krematoriu vlnil se nepřetržitý proud úředních zástupců, novinářů, spisovatelů, členů spolků, havířů a Valachů v krojích... a počet ještě větší obecenstva všech společenských tříd stál ve sražených špalírech po celé délce cesty.*** (**Vojtěch Martínek** v knize *František Sokol Tůma: člověk a dílo*, 1926) GPS 49.83723, 18.29275

41 MATIČNÍ GYMNÁZIUM (DR. ŠMERALA 25) B8

Vzniklo jako první ostravská česká střední škola v roce 1897, jejíž zrod vzletnými verši oslavil **Jaroslav Vrchlický**, který měl k Ostravě blízký vztah (jeho otec krátce vlastnil parní mlýn v dnešní Mlýnské ulici, matka poblíž hlavního náměstí provozovala krupařský krám). Studovala zde řada spisovatelů, někteří tu následně působili i v učitelské roli. V roce 1914 sem jako pedagog nastoupil **Vojtěch Martínek** a s přestávkou ve válečných 40. letech tady vyučoval až do roku 1947. K hlubšímu zájmu o literaturu podnítil mnohé ze svých studentů a podporoval jejich tvůrčí ambice. Zcela zásadně ovlivnil mladého **Viléma Závadu** a spolu s dalším vyučujícím, překladatelem **Františkem Králem**, nadchl pro slovesné umění i jeho bratra, překladatele **Jaroslava Závadu**. V letech 1981–1983 tehdejší studenti Matičního gymnázia, mezi jinými pozdější spisovatelé **Jan Balabán** a **Jaroslav Žila**, vydávali samizdatový časopis *Oči*, v němž se nebáli groteskně existenciálním tónem glosovat neradostnou atmosféru „rudé Ostravy“: ***Přišel Lenin ve staré košili / a hlavu měl, jak hlavu makrely / a šel / až ke mně / tu jsem mu chtěl říci něco sprostýho / Jenže / on se díval jak slaneček s očima vrabečka / očima vrabečka malýho.*** (Dany /malíř Daniel Balabán/: *Jak zjevili se ve snu*) GPS 49.83862, 18.29107

42 TELEVIZNÍ STUDIO OSTRAVA (DVOŘÁKOVA 18) B8

V ostravské pobočce Československé (později České) televize byli v průběhu let jako redaktoři, dramaturgové nebo programoví producenti zaměstnáni také někteří spisovatelé, mj. prozaička a scenáristka **Jaromíra Kolárová**, publicistka a scenáristka **Květa Škutchanová**, básník a prozaik **Miroslav Stoniš**, básnířka **Eva Kotarbová** aj. K profilu studia patří literárně-dramatická tvorba opřená o díla s regionální tematikou. Například román **Anny Marie Tilschové** *Haldy* (1927) byl v roce 1974 zpracován jako seriál v režii **Aloise Müllera** a dramaturgii **Šárky Koskové**, titíž autoři stáli za televizním zpracováním děl **Vojtěcha Martínka**, z nichž si získal oblibu zejména *Kamenný řád* (1975). V dobový fenomén se proměnil příběh hajného Horyny v seriálu *Přátelé zeleného údolí* (1981–1982) od scenáristy **Jaroslava Müllera** (později dostal knižní podobu v nakladatelství Profil) či pořad literárních vyprávění o přírodě *Lovy beze zbraní*.

V rámci publicistiky zde byly v 90. letech připravovány formáty představující aktuální dění v poezii a próze, například *Salon* (mj. **Monika Horsáková**, **Miroslav Zelinský**), nebo vzpomínková zamyšlení autorů působících ve světě literatury od 60. let minulého století, které v cyklu rozhovorů *Setkání v Panském dvoře* zpovídal **Miroslav Stoniš**. GPS 49.83799, 18.29073

43 REDAKCE ČASOPISU A NAKLADATELSTVÍ PROTIMLUV (DR. ŠMERALA 6) B8

Výjimku z krátkověkých kulturních časopisů a nakladatelství vzniklých na Ostravsku po roce 1989 (mj. *Modrý květ*, *Landek*) představuje časopis a nakladatelství Protimluv. Literárně-kulturní revue, jejímž zakladatelem a šéfredaktorem je publicista a hudebník **Jiří Macháček**, existuje od roku 2002 a přináší zvláště původní poezii i prózu či reflexe výtvarné a divadelní scény. Nakladatelství (od roku 2005) má za sebou téměř stovku titulů. Úplně první knížkou Protimluvu se stala antologie *Mrtvé body* (2005) polské básnické skupiny Na dziko, pak následovaly překladové výbory předních básníků (**Ryszard Krynicki**, **Rafał Wojaczek**, **Adam Zagajewski**), vedle literatury české a polské nakladatelství vydává i tvorbu pozoruhodných maďarských, slovenských či slovinských autorů. Od roku 2007 se každoročně v říjnu koná literární festival Protimluvfest. GPS 49.83793, 18.29207

44 OSTRAVSKÉ STUDIO ČESKÉHO ROZHLASU (DR. ŠMERALA 2) B8

Rozhlas začal ve městě vysílat v roce 1929 z někdejší německé hasičské zbrojnice, která stávala poblíž Divadla Antonína Dvořáka. Vlastní budovu na současné ulici Dr. Šmerala získal až v roce 1937. Od samého počátku s ním spolupracovali i ostravští spisovatelé. Zdejší studio reagovalo na regionální národnostní „mišmaš“, od roku 1930 se v éteru objevuje též pravidelné slovesné vysílání pro německy mluvící obyvatelstvo včetně tvorby německých autorů širšího Ostravska (**Maria Stona**, **Emil Hadina** aj.). Z dalších přispěvatelů zmiňme například **Ilse Weberová**, která pro jeho německé vysílání psala rozhlasové hry pro děti a v roce 1936 měla i svůj vlastní pořad *Was Kinder singen und sagen* [Co děti zpívají a říkají]. Od 30. let probíhalo poměrně často také polské vysílání, např. s českými překlady poezie **Emila Zegadłowicze**. Z některých pracně psaných původně pro rozhlas později vzešla řada knižních publikací, mj. *Zapomenutá Ostrava* (1948) **Josefa Filgase** či román **Ludmily Hořké** *Hansyové* (1961). Zdejší rozhlasová stanice se také významně podílela na sběru národopisného materiálu. V polovině 50. let se vedení redakce ujal spisovatel **Jan Drozd**, během jehož působení se rozšířil podíl ostravské produkce na celostátním vysílání. Na začátku normalizace se však byla osazenstvo literárně-dramatické redakce vyměněno; Drozdovi se tato událost stala inspirací pro pozdější román *Pohřbívání živých* (1993). Po listopadové revoluci se v ostravském rozhlasovém studiu výrazně profilovala redakce hudby a volné rozhlasové tvorby vedená **Evou Lenartovou**.

V ostravském studiu někdejšího Československého rozhlasu začaly od roku 1965 vznikat v rámci pořadu *Radiopasáž* první nahrávky písní **Karla Kryla**. Slavného zpěváka a kytaristu připomíná od roku 2018 jeho bronzová socha umístěná před rozhlasovou budovou, o tři roky později k ní přibyla pamětní deska a celý okolní prostor dnes nese jméno „Krylovo nároží“. GPS 49.83743, 18.29219

45 NAKLADATEL JULIUS KITTL (MASARYKOVO NÁMĚSTÍ) B8

V období první republiky na náměstí působilo knihkupectví německého tiskaře a nakladatele **Julia Kittla**, jež vzniklo už v roce 1883 (situováno bylo nalevo od pozdějšího obchodního domu Baťa). Kittl vedle původní tvorby německých autorů tiskl německé překlady přední české beletrie (mj. knih **Karla Čapka**, **Vítězslava Nezvala** či **Petra Bezruče**), též překlady z francouzštiny (mj. tři romány proslulého **L. F. Célina**). GPS 49.83611, 18.29289

46 OSTRAVSKÉ MUZEUM (MASARYKOVO NÁMĚSTÍ 1) B8

Od roku 1931 sídlí v prostorách Staré radnice, jedné z nejletitějších ostravských budov. Muzejní knihovna vlastní více než 28 000 knih týkajících se především historie a přírody českého Slezska a severovýchodní Moravy. V jeho prostorách se po řadu let pravidelně scházeli ostravští surrealisté sdružení kolem kunsthistorika, výtvarníka, básníka a zdejšího zaměstnance **Václava Pajurka**. V muzeu je uchováno – na věčnou paměť a slávu – srdce spisovatele **Františka Sokola Tůmy** ve speciální nádobě z rubínového skla. GPS 49.83522, 18.29303

SLEZSKÁ OSTRAVA

Osídlení na pravém břehu řeky Ostravice je historicky starší než v levobřežní, moravské části města (pravobřežní „Ostrava“ je poprvé zmiňována již v listině papeže Řehoře IX. z roku 1229). Zdejší původně venkovský zemědělský ráz zásadně proměnil překotný rozvoj těžby uhlí v poslední třetině 19. století. Ve 20. letech 20. století, kdy byla poseta četnými dělnickými koloniemi, se Slezská Ostrava stala největším hornickým městem v Československu. →

Stejně jako jí blízké obce (Michálkovice, Radvanice, Hrušov, Heřmanice) zároveň představovala místo mimořádné náboženské pestrosti (zejména hornická kolonie Zárubek bývala domovskou základnou nejrůznějších náboženských vizionářů a blouznivců). Mnozí zdejší autoři pak intenzivně vnímali a umělecky akcentovali vlastní regionální jinakost (mj. i slezanství) – velkou roli v tom sehrál i vzor **Bezručův** a trvalá rezonance jeho *Slezských písní*. Cítili potřebu zdůrazňovat ***kulturní svéráz, odlišný charakter lidu, odlišné kulturní potřeby, jiný typ krve, divnou a chmurnou krásu*** zdejšího regionu, jak to formuloval například **Zdeněk Vavřík** v roce 1933 v časopise *Černá země*. Podle Strakoše by ono „slezanství“ nemělo představovat nějaký ***nažehlený, načesaný folklor*** či ***lokální patinu***, ale na poli literárním by takto motivovaná díla měla tvořit syntézu ***duchovního a pozemského v smířeném akordu pravé tvůrčí síly, kázně, řádu a harmonie***. (**Jan Strakoš** ve sborníku *Náš hlas*, 1935)

47 RODNÝ DŮM HUGA VAVREČKY (KŘIŽOVATKA ULIC TĚŠÍNSKÉ A SLÍVOVY) B5

Dramatik, politický vězeň a pozdější prezident **Václav Havel** zdědil po předcích z matčiny strany nejen část ostravské krve, ale snad i podstatný díl literárního talentu a zájmu o věci veřejné. Už jeho praděděček **Čeněk Vavrečka**, zaměstnaný na Dole Jan Maria jako kohlenmesser (vážný), spoluzaložil v nedaleké kolonii Salmovec Hornicko-čtenářský spolek Salm. Havlův dědeček **Hugo Vavrečka**, literát, diplomat a důvěrník podnikatele **Tomáše Bati**, se narodil a své dětství prožil v Dolní kolonii na Hranečníku (dům stával zhruba v místech současné křižovatky ulic Těšínské a Slívovy, nedaleko dnešní benzínové pumpy, a patrně v roce 1985 byl zbourán). Na literárním poli vystupoval pod jménem **Hugo Vavris**, ve svých textech se často vracel k vlastním slezskoostravským kořenům (trvale jej fascinoval například zdejší jazykový „mišmaš“). Mnohé jeho práce jsou shrnuty v knize *Život je spíš román* (1997). GPS 49.82437, 18.32133

48 KAMENNÝ KŘÍŽ (KRAMOLIŠOVA 13) B5

Zbyl po zaniklé hornické kapli sv. Barbory, patronky havířů a ochránkyně před rizikem náhlé či násilné smrti. Mnozí lidé, kteří do provozů ostravského těžkého průmyslu přicházeli z okolních hor, vesnic či menších obcí a usídlovali se ve zdejších koloniích, si s sebou přinášeli i svou víru a náboženské zvyky. Jejich každodenní existenci tak rámovaly kapličky, havířské oltáříky a další projevy lidové zbožnosti. ***V útroby země když za krušným chlebem svým / vnoříme těla svá, Ó Bože milý, / tu zbav nás úrazu, zbraň proti větrům zlým. / V lopotném pachtění dodej nám síly...*** (Lidová „hornická modlitba“) GPS 49.83127, 18.32493

49 KOLONIE ZVĚŘINA (ZWIERZINA) B5

Patří k nejstarším slezskoostravským koloniím a vedle obytných domků k ní náležela i kasárna pro havíře, pekárna, udírna, nemocnice, obchod, hostinec a kanceláře dolu. V roce 1930 se ve zdejším parku uskutečnilo slavnostní odhalení busty spisovatele **Františka Sokola Tůmy** (ta byla po válce, když se rozšiřovala halda Dolu Jan Maria, odstraněna). Právě on jako první v novodobé české literatuře důkladněji zobrazil hornické prostředí, zejména v cyklu románů, jež posléze stvořily trilogii *Černé království* (1925–1935), zachycující dramatický vývoj ostravského regionu v poslední třetině 19. století. Vedle česko-německého napětí v oblasti širšího Ostravska se v nich mj. věnuje i sociálním problémům, nezaměstnanosti, alkoholismu nebo osudům hornických žen. Postavu horníka vykreslil jako svérázný lidský typ: ***Nejsou to hrdinské postavy bojovníků či bohatýrů práce. Nikoliv. Těžko uhodnete z jejich obličejů, zda jsou mladí či staří, zda zdraví či choří. Mour uhelný a prach změnil je a zpodobnil. Jen podle červených rtů, jež stále si olizují, aby se prachem, usedajícím na rty, neudusili, poznáte, zdali je ten mladý, jako onoho podle zmodralých rtů, že je starý a chorý. A potom oči. Ach, co je v těch očích! Jak se na vás to bělmo oka podívá, jak se na vás vyvalí – neutíkejte, nelekejte se. Je tam snad němá výčitka, snad vztek, snad vzdor, ale ten propuká v davu, když tříská okovy, trhá řetězy, ničí majetky a posmívá se paragrafům...*** (*Na šachtě I.*, 1904) GPS 49.83169, 18.31812

50 BÝVALÁ VĚZNICE – IVAN OLBRACHT B4

Kvůli antimilitaristickým výrokům proneseným na demonstraci v nedaleké Karviné v roce 1926 se spisovatel **Ivan Olbracht** dočkal dvouměsíčního arestu ve slezskoostravské káznici (její budova se nalézala na okraji dnešního Všehrdova sadu naproti někdejšímu Učitelskému ústavu, v současnosti již nestojí). Svůj nedobrovolný pobyt v kriminále později tematizoval v knize *Zamřížované zrcadlo* (1930): ***„Vyndejte, co máte v kapsách!“ řekl mi s bledou mrzutostí od psacího stolu dozorce, a já v předsevzetí bojovati s ním svůj nerovný boj nikoli frontálně, nýbrž lstí a podvodem, uposlechl jsem ho jen napolo. Kapesní prohlídku provedl nevlídně, ale slušně a nenašel ani notýsek s tužkou, ani cigarety, ani sirky.*** GPS 49.84239, 18.30111

51 FOTBALOVÝ STADION BAZALY A8

Zdejší klub byl odjakživa vnímán jako bytostně spjatý se slezskoostravskou částí města, tradičně se mu říkalo „SK Slezská“. Na rozsáhlé pasáže týkající se fotbalu lze narazit v románu **Oty Filipa** *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy* (1994). Hlavní hrdina je synem pekaře a jednatele klubu FC Slezská Ostrava a bydlí v domě přímo u fotbalového hřiště, které představuje jakýsi multietnický ostrov, kde je dosti místa pro všechny a kde příležitostné národnostní vášně či spory nesehrávají určující roli. GPS 49.84544, 18.29831

52 JAKLOVECKÁ KOLONIE (KOPEČNÍ 2) B4

Vyrůstal v ní literární kritik, překladatel a „nepohodlný kněz“ **Jan Strakoš** (jeho maminka Antonína zde měla hokynářství). Po čase se do Ostravy vrátil a ve 30. letech tu spoluvydával časopis *Poezie*. Kvůli nesouhlasu s komunistickým režimem se později octl ve vězení, z vazby se mu však podařilo uprchnout a emigrovat. Stal se jedním z „pohřbených zaživa“, jak tvůrce, kteří měli být navždy vymazáni z čítanek a učebnic literatury, označil básník **Zdeněk Rotrekl** v knize *Skrytá tvář české literatury*. V Jaklovecké kolonii žila také básnířka **Tereza Dubrovská**, spolupracující s okruhem tvůrců kolem **Jiřího Karáska ze Lvovic**; rodné Slezsko reflektuje například ve sbírce *Když slunce zapadlo* (1918). GPS 49.84217, 18.30206

53 RODNÝ DŮM ZDEŇKA JIROTKY (NÁM. JURIJE GAGARINA) B8

Autor slavného *Saturnina* (1942) se dle zjištění ostravské archivářky **Blaženy Przybylové** narodil v domě na dnešním náměstí Jurije Gagarina č. p. 9 a později žil v Keltičkově ulici nad Slezskoostravskou radnicí. Původní budova již nestojí, místo prozaikova narození připomíná pamětní deska na fasádě domu č. 1 na ulici Ferdinanda Koláře. **Jirotka** v Ostravě studoval, leč nedokončil reálku („consilium abeundi“ údajně dostal za nasypání kýchacího prášku na stůl školního katechety). GPS 49.83951, 18.29667

54 SLEZSKOOSTRAVSKÁ RADNICE (KELTIČKOVA 2) B8

Po vzniku levobřežní Ostravy (na moravské straně) se k sídlu na pravém břehu řeky začalo přidávat označení „Polská“, neboť toto území bývalo v minulosti součástí polského státu. Mezistátní hranice na Ostravici se poté změnila v hranici zemskou (mezi Moravou a Slezskem) a s postupujícím českým národním uvědoměním se od konce 19. století množily hlasy žádající přejmenování Polské Ostravy na Slezskou (stalo se r. 1919). S návrhem zásadně nesouhlasil **Petr Bezruč** a na protest vůči tomuto aktu vydal báseň *Polská Ostrava* (do *Slezských písní* byla poprvé včleněna v roce 1920): ***Jsem Polská Ostrava, však lidu moravského. // ... Přibylec lhostejný jen mění jména předků! // ... Moravský národe, nedej mi jména bráti! / Řeč sladká těšínská znět bude sladkým hlasem, / až vtáhneš v radnici, až TY tam budeš státi, / mé jméno vrátíš mi, co věky nosila jsem.*** GPS 49.8374, 18.29817

55 ÚDOLÍ BURŇA B5

Podle tradované legendy se první uhlí na Ostravsku – nepočítáme-li jeho prehistorické využití lovci mamutů na Landeku – našlo v údolí řečeném Burňa (Na Burni) na slezském břehu řeky Ostravice. Jeho objevitelem se stal kovář Keltička (dle jiných zkazek na „hořící kámen“ narazili pastýři, když si chtěli v chladném dni rozdělat oheň). Náhodný nález uhlí a rozvoj pionýrských dobývacích snah líčí v první kapitole románové kroniky *Havířská země* (1957) **Josef Šinovský**: ***Pod vytržennými kořeny věkovitého stromu se jen kamení zablesklo. Jaké je černé, ošklivě černé to kamení, které země vylomila na povrch!... Dlouho stojí Keltička i jeho lidé nad prohlubeninou země, ze které vytrhli peň stromu.*** GPS 49.8375, 18.30577

56 SLEZSKOOSTRAVSKÝ HŘBITOV B5

Rozlehlá nekropole (cca 27 ha) je situována ve svahu v centrální části obvodu, odkud se (zejména ve večerních a nočních hodinách) nabízí sugestivní výhledy směrem k moravské části města na svět dosud ještě žijících. Cosi podobného se možná stalo dílčí inspirací slezské autorce **Marii Glabazňové** k básnickému cyklu *Hřbitov ve Slezské* (1970): ***Sněhobílá růže do tmy hrobů klesla, / bledá hřbitovní růže, zvrásněná šmouhami sazí / a hukot města tam v hloubce, / hluk ulic, dým. // V Lučině váhavě tekoucí / blýská odraz sveřepé hvězdy, / metly hořkého světla na obzoru kynou, / mrak soumraku snad padá na naše naděje paty...***

Jindřich Zogata se ve sbírce *Oheň křičí tmu* (2007) snaží postihnout „vyrabovanou“ ostravskou krajinu, poznamenanou těžbou – v básni *Rozpadlý listopad* zachycuje i slezskoostravský hřbitov: ***Zpoza železných koster těžních věží / číhají rozptýlení zloději věnců / zloději lampiček a svíček / Zloději smutku / Natahují uši přeplněné prázdnem / mezi traverzami těžních náhrobků / ústředního mlčení / na centrálním shromaždišti paměti / Rabují / Z dob do dob vedou pahorky propadlin*** GPS 49.83108, 18.30626

57 SLEZSKOOSTRAVSKÝ HRAD (HRADNÍ 10) B8

Zbytky kdysi významné hraniční stavby z 13. století, která se vlivem poddolování postupně propadla o zhruba 16 metrů pod původní úroveň, se nalézají poblíž soutoku Lučiny a Ostravice. Hradní torzo bývalo od nepaměti opředeno četnými, nejčastěji ústně tradovanými zkazkami a legendami, některá vyprávění posléze vyšla také v knižní podobě (mj. **Jiřina a Jaromír Polákovi**: *Z úst do úst – Pověsti ze slezskoostravského hradu a okolí*, 2006). I v moderní době září cenina patřičně jitřila lidskou fantazii, kupř. se mezi Ostravany dlouhá léta tradovalo, že v hradních prostorech nalezli svůj úkryt „Fialoví ďábli“, násilničtí výrostci a chuligáni okrádající slušné občany na málo frekventovaných a stinných místech města (jméno gangu vychází z textu oddechového románu V. Ludikara *Oči, jež neumí lhát* vydaného v Přívoze v roce 1938). GPS 49.83036, 18.29967

58 DŮL ZÁRUBEK B4

Do roku 1914 nesl jméno Hermenegild (patřil Severní dráze Ferdinandově) a v jeho blízkosti se nalézala velká hornická kolonie. Scéna požáru v závěru prózy **Františka Sokola Tůmy** *Na šachtě III* (1929) je románovou stylizací zdejšího důlního neštěstí z roku 1896. Šachta Zárubek je také důležitým aktérem beletristické reportáže **Jana Neulse** *Bitva o uhlí* (1949), která líčí „budovatelské šílenství“ na Ostravsku.

V poslední próze spisovatele **Jana Balabána**, posmrtně vydaném románu *Zeptej se táty* (2010), se nalézá reflexivní pasáž inspirovaná zánikem kdysi činného dolu: ***Zastávka Důl Zárubek. Lesíky hubených bříz bojujících mezi sebou o světlo. Protahují se do výšky, aniž by založily pořádný kmen. Tak roste plevel, zběsile, bez míry. Teď, anebo nikdy... Napravo zasypaný důl, to je kus práce, tisíc, spíše sto tisíc aut se štěrkem. Ten zásyp tam stojí jako roubík vražený do huby, až do jícnu velikého člověka, jehož tělo, nohy, ruce jsou rozprostraněny tady všude pod námi. Celá kolonie cihlových domů pro dávné horníky, kteří touto dnes zasypanou šachtou denně klesali a zase stoupali, se propadla do rákosí a vrbových křovisek. Tahle země je schopná pohltit cokoliv.***

Lokalita vstoupila i do hornického folkloru, a to v ostravské variantě na odvěké téma „zkrocení zlé ženy“: ***V jednym dumku / na Zarubku / měl raz chlopek / švarnu robku / a ta robka / teho chlopka / rada nimjala...*** GPS 49.82803, 18.30142

RADVANICE

V první polovině 20. let minulého století patřily díky dolování uhlí mezi průmyslové čtvrti s řadou hornických kolonií, zároveň se však staly doslova epicentrem vzniku různých náboženských hnutí i svárů mezi nimi. Mnoho zdejších obyvatel včetně horníků se tu živě zajímalo o spiritismus, navzdory tomu, že šlo o duchovní hnutí s dosti asketickou praxí. ↓

59 KOLONIE STARÝ SALMOVEC A LADISLAV TŘENECKÝ (KUBEČKOVA 53) B5

Patřila k Dolu Ludvík a nacházela se v severozápadním cípu Radvanic, mimo jádro obce, v původně zemědělské krajině (též se jí říkalo Stará kolonie). V č. p. 53 se tu narodil prozaik a dramatik **Ladislav Třenecký**, po studiích se sem vrátil a žil zde s matkou a bratry. Jeho prózy jsou ceněny právě pro autentický obraz života hornických kolonií. ***Nejhůře se vstávalo. V pět hodin ráno se znavenému tělu těžce poroučí. ... Hospodyně, vyhnány šachetní sirénou z postelí, pobíhaly neoblečeny. Lůžka se vzdouvala křikem probuzených dětí. Starší ve škopku oplachovali nedospané oči. Jinde odcházeli bez mytí, s bručivým pozdravem neb nadávkou. Táčnici a výrostci-pasáci pásli cestou po oknech s ranním hemžením rozespalých dívek.*** (povídka *Kolonie* ze souboru *Nákaza*, 1931) GPS 49.82743, 18.32859

60 NĚKDEJŠÍ SPIRITISTICKÁ VILA (HVĚZDNÁ 298) C5

Spiritistické hnutí, ve Slezsku mimořádně silné, slučovalo náboženské aspekty s vědou a uměním, ale též s láskou k přírodě. Vedle podkrkonošské Nové Paky se Radvanice staly druhým nejagilnějším šiřitelem těchto myšlenek na českém území. Místní spolek Bratrství si zde vybudoval spiritistické centrum, moderní společenský dům s největším sálem v obci, kde pořádal nejrůznější akce: přednášky, čtení poezie, ochotnická divadelní představení, koncerty, výstavy mediijních kreseb apod. Šíři zájmů radvanických spiritistů odráží mj. časopis *Spiritistická revue*, který vycházel v letech 1920–1938 a otiskoval i literární texty (vlastní básnická tvorba je většinou skryta pod pseudonymy jako například **Kristoslav Přímý**). Oblíbeným literárním útvarem spiritistů se stalo drama, opírající se o ideje hnutí a zpodobující zejména kontakt světa živých se světem zdánlivě mrtvých. Spolek za války zakázali nacisté, zvolna se obrozující radvanické spiritistické hnutí pak po roce 1948 definitivně zrušila komunistická moc. Do Radvanic situoval svůj prozaický debut *Modřiny* (2013) publicista **Michal Kliment**. Jeho detektivní příběh obsahuje dvě dějové i časové linie, v nichž policisté vyšetřují vraždy žen, které se odehrály nedaleko zdejší spiritistické vily. GPS 49.81864, 18.33005

BARTOVICE

Městská čtvrť stále ještě venkovského charakteru prošla ve 20. století turbulentním vývojem. Výrazně ji ovlivnilo a proměnilo napětí mezi Čechy a Poláky, připojení části obce k Polsku v roce 1938 či poválečná uprchlická vlna na Těšínsku. →

61 BARTOVSKÁ HARENDA (PARCELA 125 V ROCE 1875) C5

Bartovická hospoda bývala svědkem náboženských a národnostních půtek, všeobecně známou se stala díky slavné **Bezručově** básni. ***Šel starý Magdon z Ostravy domů, / v bartovské harendě večer se stavil, / s rozbitou lebkou do příkopy pad...*** Nenacházela se však na místě dnešního koupaliště Ještěrka, jak se často uvádí (zde byla tzv. panská zájezdní hospoda Na Ještěrce), ale stávala u Císařské silnice spojující Opavu, Ostravu a Těšín. Místní židovský majitel Heřman Brodavka v ní čas od času musel řešit i antisemitské nálady či rvačky havířů rozvášněných alkoholem. Jedné zdejší nešťastné události pak využil básník Bezruč a s autorskou licencí a v duchu svých postojů stvořil uhrančivou báseň *Maryčka Magdonova*.

Nejen spisovatelova tvůrčí práce s realitou provokuje mnohé literární badatele, dodnes je dráždí i otázka, nakolik jsou *Slezské písně* dílem pouze samotného **Antonína Vaška** (**Petra Bezruče**). Kupříkladu prozaik **Jan Drozd** se knihou *Autoři Slezských písní* (2003) pokusil dokázat, že některé z básní této kanonické knihy české literatury napsal Vaškův přítel **Ondřej Boleslav Petr** (jeho hypotézu literární vědci většinově odmítají). GPS 49.79711, 18.35803

KUNČIČKY

Na jejich území se nachází jedna z výrazných industriálních památek, Důl Alexandr (1898), pro zdobnou architekturu jámových budov a jejich bílou barvu přezdívaný „hornické Versailles“. Až do 20. let minulého století se dané území nazývalo „Malé Kunčice“. ↓

62 VLADIMÍR LIBERDA (BOŘIVOJOVA 49) C5

Na této adrese žil **Vladimír Liberda**, vězeň v době nacistické okupace i v čase komunistické totality. Ve svém domě za spolupráce manželky a několika přátel vytvořil vlastní cyklostylovou samizdatovou edici (její svazky byly šířeny pouze ilegálně, mimo jiné i mezi zaměstnanci nedaleké Nové huti, kde jednu dobu Liberda „za trest“ pracoval). Pozoruhodné je, že výrobě a rozmnožování samizdatu se věnoval již před rokem 1968, kdy pro sebe a své přátele v šesti kopiích připravil *Hovory s Janem Masarykem* od **Viktora Fischla**. Své zážitky z ostravského a plzeňského vězení sepsal v knize *Příběh orwellovských let* (1995). GPS 49.80845, 18.30789

63 JAN KRÁL A SAMIZDATY (VÝHRADNÍ 16) C4

Ačkoli byla Ostrava vnímána jako „rudá bašta“, již od 50. let se v ní objevovala též centra odporu vůči totalitě, v Kunčičkách se pak během normalizace na několika místech kopírovaly a šířily samizdatové tisky. Dělo se tak i v bytě novináře **Jana Krále**, jednoho z autorů a přepisovačů samizdatového časopisu *Severomoravská pasivita*. GPS 49.81109, 18.3041

KUNČICE

Dnes je už obtížně představitelné, že až do padesátých let 20. století bývaly zemědělskou obcí, jíž dominoval renesanční zámek s rozlehlým parkem. Nyní jim vévodí obří hutnicko-strojírenský komplex, na počátku svého vzniku přezdívaný „ostravský Donbas“. Stal se vlajkovou lodí komunistického režimu (nesl jméno prezidenta) a byl masivně a setrvale opěvován dobovou oficiální literaturou. V protikladu k těmto „obligatorním tanečkům“ se zde postupně rodily i aktivity odporující státní ideologii či všeobecně povinnému optimismu. →

64 NOVÁ HUŤ KLEMENTA GOTTWALDA C4

Myšlenka vystavět na území Kunčic nový závod (pobočku Vítkovických železáren) se objevila již za války, po roce 1948 se pak rozvinula do monstrózního projektu hutního kombinátu. I díky této realizaci se Ostravě začalo přezdívat „ocelové srdce republiky“. Podnik byl patřičně adorován dobovým tiskem, hold mu skládala krásná literatura a významně pronikl i na filmová plátna. „První stavba socialismu“ či „stavba mládeže“ se proměnila v symbol všeobecného budovatelského nadšení a v jednu z nejvýraznějších demonstrací tehdejšího kultu manuální práce. V rámci literárních brigád, organizovaných komunistickým režimem, přijížděli do Ostravy spisovatelé ze všech koutů republiky, aby ve zdejších hutích a průmyslových provozech nalezli inspiraci ke své tvorbě. Patrně nejznámější publikací, jež se velkou měrou věnuje i oné novodobé komunistické „katedrále“, představuje sborník *Spisovatelé Ostravsku* (1953), mezi jehož tvůrci lze narazit i na velká jména české literatury: **Milana Kunderu**, **Kamila Bednáře**, **Oldřicha Mikuláška** či **Ludvíka Aškenazyho**.

Ostravské „enháčko“ se posléze stalo i dějištěm prózy **Ladislava Bublíka** *Páteř* (1963), která však už bez idylizujících schémat a povinných „růžových brýlí“ nezakrytě líčí zdejší syrovou realitu: ***Lezu na nájezdový most a lituji, že žebř není nekonečný, abych nemusel přeskočit poslední příčku a vystoupit na dřevěné bednění, které se musí zasypat betonem. Jsou to bezedné díry, hluboká žebra a rozlehlé plochy, do nichž – ani nevím kolikátý už týden – tahám a sypu z rozgajdané dvojkolky betonovou směs. Kdybych beton nosil v čepici, byl by výsledek stejný, práce neubývá. Je to hraní na budování socialismu. Řekl jsem to včera stavbyvedoucímu Škapovi. Mám si prý dát pozor na hubu.*** Na Nové huti je zaměstnána i hlavní postava autobiografického románu *Narcis* (1965) slovenského spisovatele **Rudolfa Slobody**, jehož ostravská „road movie“ obsahuje řadu filozofických či snově enigmatických pasáží. Do huti přijel v 50. letech za trest pracovat jako montér také básník **Ivo Vodseďálek**, ostravské zkušenosti se promítly do části jeho próz a básnických glos, jež nazýval „trapnou poezií“: ***Chodila v kombiné / po hutním kombinátu.*** GPS 49.79772, 18.2969

VÍTKOVICE

Původně malá ves zažila ve druhé polovině 19. století dramatický přerod v moderní tovární město – na kdysi malebných pastvinách vyrostly jedny z největších železáren v Rakousku-Uhersku. Modernizace a rozšiřování jejich provozů postupně zemědělskou obec zcela pohltily. Jednotné architektonické pojetí staveb z režného zdiva v tzv. firemním stylu či průmyslové objekty koexistující v jakémsi přirozeném a samozřejmém souručenství s obytnými domy a veřejnými budovami, to vše tvoří osobité genius loci této průmyslové lokality. ↓

V románě *Železárny* (Das Eisenwerk, 1939) vylíčil známý německý spisovatel **August Scholtis** vznik průmyslového města (jež nazval Bitkowitz) v krajině převážně venkovského charakteru – tuto kolosální proměnu označil jako „jiskřivý krystal“ a velké dílo Němců. Jeho prózu v roce 1940 přeložil **Milan Rusinský**, který jako ekvivalent názvu obce zvolil termín Zbytkovice: ***Před ním se prostírají Zbytkovice, město, jež neustále roste. Zvedá se z roviny, podobno nevzhledné ženě, bosé a špinavých nohou. Ženě, jež z polských hor se vydala na dalekou cestu. K Němcům zašla a tu ji obléknou v hedvábné šaty. Jednoho dne je najednou z této ženy paní. A nechce se k nikomu znát.***

Ve Vítkovicích se narodilo a prožilo dětství několik básníků a prozaiků. Vedle spisovatelů **Miroslava Stoniše** a **Evy Kotarbové**, která motivy z dětských her v sousedství někdejší havířské kolonie i romantických toulek krajinou polí a hald promítla do veršů sbírky *Kameny* (1981), zde světlo světa spatřila též básnířka a textařka **Soňa Záchová**, autorka bluesově zabarvených veršů výrazně čerpajících z jedinečné atmosféry moravskoslezské metropole. Mezi ty, jimž se Vítkovice staly do značné míry osudem, patřila i komunistická novinářka **Jožka Jabůrková**, publikující pod jménem **Ida Ostravská**, či židovská spisovatelka **Ilse Weberová**.

65 VÍTKOVICKÉ ŽELEZÁRNY (AREÁL VYSOKÝCH PECÍ) B4

Jednotlivé provozy železáren prostupují celou oblastí Vítkovic, pomyslné srdce tohoto monstrózního „werku“ pak představuje areál vysokých pecí s Dolem Hlubina (v současnosti označovaný jako „Dolní oblast“). Mohutné stavby vítkovických pecí spolu s těžní věží a dalšími impozantními objekty stvořily ikonické panorama a jakýsi vizuálně sugestivní emblém ostravského průmyslu i města samotného. ***Witkowicke kóminy, witkowicke kóminy, / před wami spio chude lašske doliny. / Hřeběň zérzawy — térčíće do neba. / Chceće přyčesać tu trošku chleba?*** (**Óndra Łysohorsky**: *Witkowice*, 1933)

Velký průmyslový podnik významně ovlivnil životní a pracovní podmínky širokého regionu a stál za překotným rozvojem celé obce. Vítkovický „ekonomický zázrak“ měl však i své četné literární odpůrce, kteří nezřídka (a až epigonsky) navazovali na proslulé spílání **Petra Bezruče** vůči majitelům železáren a přilehlých dolů (Rothschildům či Gutmanům), jako např. básníci **Lev Kazík-Karvinský** či **Fráňa Richter**: ***Jazyky rudé z Vítkovic / k nebi se výsměšně točí: / Gutmann má všechno, horník nic, / kromě dvou smutných svých očí.*** (1936) Mnozí z nich železárny označovali jako „mordovnu“ nebo „lidumornu“ a do popředí svého kritického zájmu stavěli nelidské pracovní podmínky dělníků a jejich nuzné a nedostatečné mzdy za otrockou dřinu. Zejména rizikovost zdejší práce se stávala oblíbeným, a postupem času až nadužívaným tématem řady děl. Stroje bývaly líčeny jako nesmiřitelní bezcitní predátoři a celkové vyobrazení železáren zhusta nepostrádalo démonické a infernální rysy.

Po komunistickém převratu v roce 1948 a zejména během 50. let, kdy byl podnik přejmenován na Vítkovické železárny Klementa Gottwalda, vystřídala původní nesmiřitelný antagonismus člověka a stroje „radostná symbióza“ či „vřelé pobratimství“. Kdysi záludný a nelítostný nepřítel se takřka přes noc stal „kamarádem“ a „druhem z ocele“, dělníkova práce s výrobním nástrojem představovala harmonický souzvuk a i jednotlivé průmyslové provozy bývaly s oblibou metaforizovány jakožto ladně znící hudební těleso. S kultem hrdinné dělnické práce se tak znárodněný průmysl přestal líčit coby ničící živel, stal se fundamentem radostného a spokojeného života v přítomnosti i pevnou oporou dnů příštích. Po ukončení výroby na přelomu tisíciletí se železárny proměnily v olbřímí „skládku železa“, kterou svépomocí kus po kusu rozebírali tzv. šroťáci. Majitelé i tehdejší politické vedení města a kraje areál označovali za „hromadu rezavého šrotu, která hyzdí město“ a chtěli jej masivně asanovat. To se naštěstí nestalo, takže Dolní oblast dnes tvoří turisticky atraktivní rekreačně-muzeální lokalitu a jeho monumentální panorama trvale podněcuje obraznost řady autorů. ***Podívej se na ty stavby. Na ocelových nohách tu stojí vysoká sila třídíren koksu. A dál baterie, která se svými žebry vypadá jak rezavá železná knihovna. Šikmé mosty dopravníků, široce rozkročené mostové jeřáby nad prázdnou skládkou rudy. A v pozadí korpusy vysokých pecí, kterým někteří nadšenci přezdívají Hradčany. Je to spíš jakási ruina, kde v chladných dutinách bývalých výhní hnízdí ptáci a rosomáci. Ti zatím ne. Ti přijdou až později, až nebude civilizace.*** (**Jan Balabán**: *Jsme tady*, 2006) GPS 49.81849, 18.2765

66 ILSE WEBEROVÁ (ŠALOUNOVA 18) C4

V tomto domě bydlela spisovatelka knih pro děti, básnířka a hudebnice **Ilse Weberová**, mimořádná osobnost meziválečné ostravské židovské komunity. Světlo světa spatřila v nejstarším známém místě dávné vesničky Vítkovice, někdejší rychtě. Vedle mateřského německého jazyka uměla výborně česky a cítila se být vítkovickou patriotkou a vlastenkou. ***Milovala jsem své rodné město a nacházela na něm krásy, které jinak žádný člověk neobjevil... básnila jsem o záři ohňů, která večer barví nebe do ruda, byla bych plakala dojetím nad každou ubohou vrbičkou, která vyrážela ze sutě na haldách, špinavá voda Ostravice mi připadala krásnější než Jadran.*** (Z dopisu z 6. 5. 1939) V Ostravě vydala několik knih židovských pohádek. V únoru 1942 byla deportována do Terezína, kde nesmírně obětavě pracovala jako dětská ošetřovatelka (pro uvězněné děti mj. skládala a zpívala ukolébavky, slavnou se stala například *Wiegala*) a i v těžkých podmínkách pokračovala v literární tvorbě (mj. balada *Ich wandre durch Theresienstadt*). Její tehdejší básně a další texty se podařilo zachránit díky důmyslné skrýši v kůlně na nářadí, shrnuty jsou v publikaci z roku 2012 *Kdy skončí naše utrpení*. Život této výjimečné bytosti, který tragicky vyhasl v osvětimském koncentračním táboře, připomíná pamětní deska z dílny Jiřího Markeviče. GPS 49.81183, 18.27019

67 DŮL JEREMENKO (JÁMA LOUIS) C4

V jeho blízkosti byly pro zaměstnance postupně vybudovány dvě hornické kolonie, Stará a Nová kolonie jámy Louis. Nová kolonie se svého času vyznačovala pestrým společenským životem a proměnila se i v dějiště románu *Hledači štěstí* (1945) regionálního spisovatele **Rudolfa Františka Šimka**, vydavatele časopisu *Literární kruh*. ***Jako kronikář ukázal se R. F. Šimek rozeným vypravěčem – beletristou. Jeho záznamy v kronice Vítkovic, to není jen zachycování faktů o životě a událostech průmyslového města, to jsou povídky, romány v kostce, jsou nabité dějem, jsou plné dramatičnosti, mají dokonalou literární podobu...*** (**Leopold Čada** ve vzpomínkové publikaci na F. R. Šimka *Po ztracené stopě*, 1970) GPS 49.80684, 18.27508

68 MIROSLAV STONIŠ (ZUKALOVA 3) C4

Na této adrese žil ostravský prozaik a scenárista **Miroslav Stoniš**, a to až do svých osmnácti let, kdy odešel studovat do Prahy. ***Bydleli jsme v podkroví u strýce, jenž měl hospodu, a pivovarští koně přivážející sudy s pivem, to jsou také mé staré Vítkovice. Těch koní jsem se bál dětským strachem, že mě kopnou, ale stejně jsem se bál rachotu, který rozťrásal chodníky před kotlárnou, mostárnou či jinými provozy***, zavzpomínal v roce 2008 v rozhovoru s básníkem **Karlem Vůjtkem**. GPS 49.81741, 18.26148

69 JAN BALABÁN (SOVOVA 10) C3

V tomto domě zemřel v noci 23. dubna 2010 ve spánku prozaik, publicista, výtvarný teoretik, kritik a překladatel **Jan Balabán**, jedna z nejoriginálnějších uměleckých osobností polistopadové kultury. Balabánův prozaický svět je koncentrován do prostoru nekonečných ostravských sídlišť, periferních oblastí i neustále se rozpínajícího průmyslu, který bují jako divoká vegetace ve stínu hald. Na mnoha místech jeho díla město funguje jako existenciální metafora. ***Zatočíme se nad třemi věžemi vysokých pecí a jednou věží těžní. Pod námi se v hustém oblaku červeného kouře ztrácejí rezaté konstrukce aglomerace. Spékání rudé, ruské rudy. Napříč červeným oblakem protéká pramen černého dýmu z elektrárny. Ten dým je těžký a zní jako hluboký dehtový kašel v suchém růžovém sípění rezavých plic.*** (*Přelet*, 1993) GPS 49.80630, 18.24979

70 VÍTKOVICKÝ HŘBITOV, HROB JAROSLAVA ŽILY C4

Hřbitov se stává dějištěm jedné z vypjatých kolektivních scén románu *Haldy* (1927) **A. M. Tilschové**, v níž se líčí pohřeb Ostravanů zastřelených při divokých hladových bouřích v roce 1917: ***A ony němé houfy se blížily ze všech stran, ze všech obcí a ze všech kolonií, nesmluveny, a přec k jedinému cíli – k tomu vítkovickému hřbitovu, jenž dělila bílá dlouhá zeď od vyprahlosti roviny... Celý hřbitov byl již plný, a ještě nestačil na všechny. Stáli na hrobech, seděli na zdích a jiní se mačkali zvenčí ke zdi.***

Je také místem posledního odpočinku básníka, textaře a prozaika **Jaroslava Žily**, výrazného autora polistopadové ostravské literární scény, jehož tvorba tematicky čerpala především z rodné krajiny beskydských hor. Svými básnickými texty se ve roce 1995 spolu s fotografem **Viktorem Kolářem** podílel na ojedinělé monografii *Ostrava – obležené město* (1995). ***Řekl jí při loučení: / Mluv, lásko, co nejrychleji / ať zpomalíme čas. // Ona však ztichla, / oči do široka.*** (*V hrudi pták*, 2010) GPS 49.79761, 18.26177

HRABŮVKA A HRABOVÁ

Na počátku 20. století byly Hrabová i Malá Hrabová (Hrabůvka) samostatnými obcemi. Původ jejich jmen souvisí s habry (místně „hraby“). Vedle Ostravice, svého času hraniční řeky, určovaly jejich podobu rozsáhlé plochy rybníků, což dodnes připomínají symboly vody a ryb v jejich městských znacích i erbovní verše Viléma Závady: *Plavala Hrabová, rodná má dědina, / jak slípka divoká na vodě rybníků. / Zdaleka svítila stříbrná hladina, / nad ní se vznášely myšlenky poutníků.* (Polní kvítí, 1956) ↓

Kontrast velkoměsta a zanikajících rybníkářských vsí zachytil ve své tvorbě mj. hrabůvecký spisovatel **Vojtěch Martínek**. Jeho nejvýznamnější dílo, trilogie *Černá země* (1926–1932), je působivým obrazem proměn krajiny širšího Ostravska a ukazuje, jak moderní industriální inferno postupně přemáhá starý rustikální svět. Fiktivní románová vesnice Lipina se statkem Jakuba Oberty se nachází nedaleko řeky Ostravice, na úpatí haldy, a není vůbec obtížné si ji představit jako starou Hrabůvku – hned za touto literární vsí pak v textu narazíme na Dubovou, jež pro změnu nese všechny rysy Hrabové. ***Několik selských gruntů, posledních zbytků selské dědiny, pohlcované průmyslovým ruchem, nastavilo slunečnímu útoku těžká vrata a vysoké štíty, chalupy domkařů a vítkovických robotníků se zvolna narovnávaly k přikrčeného sevření. A slunce, naposledy volající píseň života, naposledy marnotratně rozhazující barvy šťávy, rozšiřovalo obzory do všech stran, na sever, kde v pozadí dýmaly vysoké červené komíny a rachotila píseň strojů...*** (*Jakub Oberva*, první díl trilogie, 1926)

71 VILA VOJTĚCHA MARTÍNKA (KLEGOVA 17) C4

V letech 1922–1929 bydleli manželé **Martínkovi** ve vile **Josefa Klegy** nedaleko kostela v Hrabůvce, posléze si v jejím sousedství nechali postavit vilu vlastní (dnes je obklíčena sídlištěm, ale svého času šlo o jediné stavení ve volném prostoru na kraji obce). Poskytovala jedinečný výhled na haldy, byla místem intenzivní redaktorské práce i spisovatelových schůzek se studenty a mladými literáty. Jako redaktor *Moravskoslezského deníku* sehrál Martínek zásadní roli při uvádění řady nových autorských jmen do světa literatury. Úlohy jakési „gardedámy“ se zhostil i u tehdy začínajících, dnes již slavných „přespolních“ spisovatelů, mj. **Egona Hostovského** nebo **Jana Čepa** (kterému otiskl jeho první povídky). **Vojtěch Martínek** byl původně pochován na hrabůveckém hřbitově, po jeho zrušení byly spisovatelovy ostatky přeneseny na Ústřední hřbitov ve Slezské Ostravě, do tzv. ostravského Slavína. Na fasádě vily je dnes umístěna pamětní deska. GPS 49.78843, 18.26746

72 HRABŮVECKÁ HALDA C4

Rozsáhlý „umělý kopec“ se zrodil v době, kdy Vítkovickým železárnám již nepostačovaly prostory v blízkosti podniku pro ukládání přebytečné strusky, a proto zakoupily pozemky u říční nivy Ostravice. Halda se postupně rozrůstala a stala se nejen úložištěm průmyslového odpadu, ale také možností obživy či přilepšení si pro nejchudší obyvatele, kteří na ní vyhledávali zbytkové železo nebo kusy koksu. V období hospodářské krize třicátých let 20. století vytvořili „trosečníci života“ na hrabůvecké haldě svéráznou komunitu s vlastními zákony i jistou formou samosprávy. Bývali označováni jako „brenpartija“, za což mohlo jejich velmi časté a oblíbené pití „brenu“ (vodou ředěného denaturovaného lihu). Jejich nejpodrobnější prozaický obraz podal patrně spisovatel **Věnceslav Juřina** v novele *Zpráva o státu Halda* (2009): ***Láhve zase putovaly od úst k ústům. V bujarém veselí ubíhal čas a slunce již stálo na samém vrcholu haldy. Vláček zapískal a supěl s kolibami až dozadu. Ozvaly se rány tyčemi a struska z první kolíby se vyvalila. Byla ještě dostatečně žhavá, jako láva stékala po haldě a zářila jako slunce. Vlak stál hodně vzadu, nebylo nebezpečí, že by struska mohla brenparťáky ohrozit. Spíš jako ze zvyku někdo z bulačů – jak se říkalo obsluze u kolib – zvolal: „Chachaři, pozór!“*** Na motivy Juřinovy knížky napsal v roce 2010 ostravský dramatik **Tomáš Vůjtek** pro Komorní scénu Aréna úspěšnou divadelní hru *Brenpartija* (představení režíroval **Janusz Klimsza**). GPS 49.78702, 18.27548

73 MILAN ANDRÁSSY (HRABOVÁ – ŠÍDLOVEC) C4

Sídliště Šídlovec, vystavěné na místě stejnojmenného rybníka během 2. světové války, je spojeno se životem básníka **Milana Andrássyho**. Jeho prvotina a jediná za života publikovaná kniha *Atomoví kohouti* vyšla v roce 1987. Zpočátku býval považován za „rozhněvaného mladého muže“, časem za zatrpklého skeptika, jehož tvorba nesla výrazné stopy zejména beatnické či undergroundové poetiky. ***Všichni tak trochu sedíme dole v baru / sklenicí otáčíme svět / mírně se chvějeme a máme zastřený hlas kouřem / To čas nás vyléčí / křižáky nezdařeného tažení / opuštěné ve zrezivělém brnění...*** (báseň *Máme na to čas*) GPS 49.78278, 18.27685

74 RODNÝ DŮM BRATRŮ ZÁVADOVÝCH (PASKOVSKÁ 29) C4

V Hrabové nalezneme jedenáctikilometrovou naučnou stezku se 14 panely pojmenovanou po zdejším rodákovi, básníku **Vilému Závadovi**. Ten se stejně jako jeho bratr, překladatel a rusista **Jaroslav Závada**, narodil v dnes již neexistujícím domě na Paskovské ulici. V dětství zažili oba sourozenci Hrabovou jako idylickou krajinu rybníků, kterou starší Vilém ve svých memoárech *Krajina a lidé mého srdce* (1975) popisuje takto: ***Na samém dně mých vzpomínek leží naše zahrada s hlohovým plotem, se starými jabloněmi a hrušněmi a se záhony macešek, rezed, slézových růží a jiných kvítků. ... Na druhé straně dědiny se pak mezi hrázemi, jež byly zpevněny staletými duby, klidně třpytily rybníky s podivnými jmény Pilík, Starý a Nový Hurt, Šajar, Krasický a Bezděk. Dosud cítím v chřípích sladkou vůni vody, rybničního bahna, puškvorce a rybiny, vůni mateřídoušky a ostružin.*** Vilém Závada odmala vnitřně prožíval kontrastní scenerii rurální krajiny Hrabové, rámované nedalekými Beskydami, na niž nezadržitelně dotírá ostravská „ohnivá země“, a přetavil ji do syrově expresivní a téměř apokalyptické polohy obrazů ztraceného ráje: ***Obzor začouzený sazemi / granátové ráno v struskách krutě rozehraje. / Po svrabité zemi sirného dechu / přechází panna, v sněžných skráních / pel ztraceného ráje. // Z dlaní čeřivé zřídlo něhy / na udupanou zemi přelévá se.*** (*Ztracený ráj*, ze sbírky *Panychida*, 1927)

O dva roky mladší Jaroslav Závada se stal jedním z iniciátorů ostravského časopisu *Poezie*, na jehož stránkách uveřejňoval i vlastní překlady – věnoval se zejména literatuře polské, slovinské, ruské a srbochorvatské. GPS 49.77921, 18.27578

75 HROB MANŽELŮ ŠAVRDOVÝCH C4

Na hrabovském hřbitově odpočívá **Jaromír Šavrda**, spisovatel, zakladatel samizdatové edice Libri prohibiti a politický vězeň, a jeho žena Dolores, oba signatáři Charty 77. V květnu 1989 na první výročí manželovy smrti nechala **Dolores Šavrdová** sloužit zádušní mši ve vítkovickém kostele, po níž se asi padesát účastníků této události přemístilo ke spisovatelovu hrobu. Příslušníci StB celý hřbitov obklíčili, všemožnými způsoby perlustrovali přítomné a silným hlukem se snažili narušovat pietní projevy. Osm měsíců nato, v lednu 1990, během své první cesty v roli prezidenta, se u Šavrdova hrobu zastavil **Václav Havel**, aby tam položil květiny a zavzpomínal na jeho statečný odpor vůči komunistickému režimu. ***Vězeňský tabák / (nedopalky a papírové kuličky / chuchvalce z houní a usušený čaj / a ostříhané nehty aby to bylo / silnější) // Malé lístky měkkého papíru / natrhané z archů nadepsaných / ROZSUDEK / JMÉNEM REPUBLIKY.*** (Jaromír Šavrda: *Trestanci kouří*) GPS 49.77506, 18.27337

STARÁ BĚLÁ

V dávné slovanské osadě, jejíž jméno bylo motivováno bělostí vody místního potoka, se pozoruhodně daří folklorní tvorbě. Dokládá to mj. místní varianta známé baladické fabule o nenadálém setkání člověka se Smrtí – nešťastník, všemi silami se vzpouzející hrozivému poznání, že by měl „za raz umřici“, svému mocnějšímu protivníkovi podléhá s až pozoruhodnými naturalistickými detaily: *Tak ona nim pere, ež se zema chvěje, / tak ona ho hněce, ež z něho krev teče, / tak ona ho sciska, ež z něho krev prska.* →

76 STAROBĚLSKÁ FARA – ZBOJNÍK ONDRÁŠ (BLANICKÁ 154) D3

Typickým literárním motivem spjatým s obcí, který se stal pevnou součástí mnoha legend a pověstí, je údajná návštěva zbojníka Ondráše z Janovic a jeho družiny na starobělské faře. Zmiňuje ji „moravský Jirásek“ **Josef František Karas** v próze *Polský čert* (1924) nebo autor historických příběhů **Bohumír Četyna** v románu *Zbojníci* (1954). **Vladimír Vondra** v prvotině *Zbojnická balada* (1956) tuto událost situoval na starobělskou rychtu a rozvedl ji do širokoúhlé scény – nejslavnější slezský rebel během své „spanilé jízdy“ v rychtářské krčmě svede učenou disputaci se dvěma potulnými studenty, jimž vzápětí udělí „zbojnické rozhřešení“, a následně i se svou družinou doslova před nosem uprchne vojsku, které naň pošle proradný hostinský těšící se na odměnu za jeho dopadení. GPS 49.76278, 18.23745

77 OBECNÍ ŠKOLA (DNEŠNÍ MŠ BLANICKÁ 154) D3

Vlastní čtyřleté pedagogické působení na zdejší obecní škole vylíčil básník **Josef Kalus** v souboru *Vzpomínky starobělské* (vyšly jako součást knihy *Vzpomínky I* z roku 1936).

Také sbormistr a obdivovatel lidové poezie **František Lýsek** se po maturitě stal učitelem na místní obecní škole (1923–1926). Od 30. let sbíral lidové písně, zapsal a uchoval jich téměř 1400, především písní lašských, přičemž podstatná část z nich pochází z okolí jeho rodiště – Proskovic, také ze Staré Bělé, Nové Bělé či Krmelína (tj. „ostravského Lašska“). ***Nastaly nam mladencum smutne časy, / že jich v Stare Běle nic netěši, / těšivalo, už něbudě, / budě nas těšivať někdě jindě. // Prosime vas, matičko, vyplaťte mě, / budu vas posluchať, jak na vojně, / jak na vojně oficira, / prosim vas matičko roztomila.*** GPS 49.76437, 18.23353

78 ŠEDĚNKŮV STATEK (GREGÁRKOVA 46) D3

Po vzoru starých lidových písmáků si starobělský sedlák **Valentin Šeděnka**, hospodařící na statku č. 79, po každodenní práci zapisoval své zážitky a vzpomínky na dětství či dobu dospívání, stejně tak zaznamenával i mnohé venkovské zvyky a bohatou lidovou ústní slovesnost, jíž byl svědkem (písně, říkadla, obřadné texty, pranostiky). Během jeho života (zemřel v roce 1967) tak vznikala jakási rukopisná kronika (starobělský „Rok na vsi“), podávající pozoruhodně detailní a barvitý obraz místního folkloru a jeho těsné provázanosti s jednotlivými přírodními cykly, náboženskými svátky a etapami lidského života. Kupříkladu v letech hojnosti slavíval se v obci „krmaš zpivany“, oproti „krmaši tichemu“, jenž přináležel k rokům neúrodným. GPS 49.75822, 18.23956

ZÁBŘEH

Původně vilová čtvrť se postupně proměnila v území s velkými obytnými domy a doslova obřími paneláky, jež v kontrastu se zachovanými malebnými kapličkami a starými kostelíky představují jakési novodobé sekulární vertikály. Zábřeh si však stále podržel přírodní rámec – z jedné strany je sevřen řekou Odrou, z druhé strany k němu přiléhá rozlehlý Bělský les. ↓

79 PETRA SLOVÁKOVÁ (OBCHODNÍ CENTRUM KOTVA) (VÝŠKOVICKÁ 114) C3

Autorka žánrů fantasy a sci-fi pro mládež ovlivněná steampunkem **Petra Slováková** bydlela „v prvním paneláku u Kotvy“. V roce 2020 vydala román *Střípky času*, jehož hrdinka přebývá v Ostravě-Zábřehu a je nadána mimořádnou schopností cestovat časem. **Slováková** ve svých „urban fantasy“ prózách vytváří alternativní historii města a transformuje do ní (obvykle periferní či chátrající) ostravská území či bývalé význačné budovy. GPS 49.79158, 18.22934

80 BYT MANŽELŮ ŠAVRDOVÝCH (VÝŠKOVICKÁ 85) C3

Ovládaly ho perské kočky a vytrvalý klapot psacího stroje. **Jaromír Šavrda**, v 50. letech ještě publikující texty poplatné dobovým normám, byl na počátku normalizace zbaven všech tvůrčích příležitostí, vyloučen ze studia a odkázán na manuální práci. V roce 1972 založil samizdatovou edici Libri prohibiti, v níž pomocí opisů množil vlastní poezii a prózu, ale také zásadní díla české a světové literatury, jež nemohla vyjít. Za šíření ineditní literatury byl dvakrát odsouzen. Obrazy ze života politického vězně se otiskly například do jeho knih *Cestovní deník* či *Vězeň č. 1260*. Neocenitelnou posilou v zápase s komunistickým režimem se mu stala jeho žena Dolores, která ho nezlomně a vytrvale podporovala, bojovala za jeho propuštění a jejich výškovický byt učinila místem setkávání osob nepohodlných režimu. Jméno někdejší Šavrdovy edice Libri prohibiti dnes nese pražská knihovna československé exilové a samizdatové literatury a ostravský spolek PANT od roku 2008 uděloval Cenu Jaromíra Šavrdy osobnostem, které aktivně vydávají svědectví o zločinech totalitních režimů. GPS 49.79239, 18.23091

81 BĚLSKÝ LES C3

V rozsáhlém výletním lesoparku lze narazit na malebná zákoutí i řadu pramenů – jeden z nich je označován jako Starobělské Lurdy (chrání jej kaplička Panny Marie Lurdské z vysokopecní strusky). Dříve se toto území nazývalo Studna. Bělský les slouží rekreačním účelům zhruba od počátku 20. století. Publicista **Evžen Sonntag** v knížce *Reflektor* (1929) zkritizoval mravy Ostravanů navštěvujících danou lokalitu: ***Bělský les už pociťuje přítomnost městských lidí. Za každým stromem plno papírů, zbytky jídel, kostí, skořápek z vajec, plechové dosy různých konserv, to vše „zkrášluje“ toto přírodní výletní místo... V Bělském lese je dosti intimních zákoutí, hodících se pro všechno.***

Ve známém románu **A. M. Tilschové** *Haldy* (1927) se v hustém porostu „bělského lesa“ ukrývají po nevydařené stávce vojenský zběh Francek a jeho havířští druzi před zásahem úřední moci. Značně specifickou roli pak lesopark sehrává ve furiantském kupletu **Jaromíra Nohavici** *U nás na severu* (2011): ***V Bělském lese toulají se mamuti / Když je neosolíš tak jsou bez chuti / Nevěřil bys kolik to dá roboty / Zavařovat na kyselo choboty...***

Severovýchodní část lesa zabrala těsně před 2. světovou válkou armáda, nacistická okupační vojska zde posléze vybudovala své kasárny a napojila je na tramvajovou trať. Vojenský areál později sloužil k ubytování politicky nespolehlivých osob v rámci komunistické armády, tzv. pétépáků, a stal se též inspirací **Milanu Kunderovi** pro román *Žert* (1967), jehož hlavní postava je po svém vyloučení z vysoké školy a komunistické strany poslána za trest a na převýchovu právě do ostravského vojenského tábora nucených prací. Ústy hrdiny Ludvíka Jahna tento kraj v mnoha místech zachycuje dobovou atmosféru Ostravy v téměř detailních popisech: ***... celá ta nekončící ostravská periferie, v níž se v prapodivném skladu mísí fabrika s přírodou, pole se smetišti, lesíky s haldami, činžáky s venkovskými staveními, mne zvláštním způsobem přitahovala a rozrušovala; vystoupil jsem znovu z tramvaje a dal se pěšky na dlouhou procházku: vnímal jsem téměř s vášní tu divnou krajinu a snažil se přijít na kloub jejímu duchu; snažil jsem se pojmenovat slovy to, co dává této krajině složené z tak různorodých prvků jednotu a řád.*** GPS 49.77950, 18.24949

POLANKA NAD ODROU

Jeden z nejrozsáhlejších, avšak venkovsky působících obvodů města Ostravy, jehož jihovýchodní hranicí protéká řeka Odra. →

82 HELENA SALICHOVÁ – HŘBITOV V POLANCE C2

Rodačka z nedalekých Kyjovic, malířka a spisovatelka **Helena Salichová** se po pražských studiích natrvalo usadila v Polance (pohřbena je zde v rodinné hrobce), dnes je po ní pojmenována základní škola a také ulice, v níž bydlela. Kromě výtvarných prací (mj. dřevorytů či ilustrací k **Bezručovým** *Slezským písním*) po celý život usilovně sbírala místní pohádky, pověsti a písně, jež se staly základem jejích knih (např. *Slezské bajky*, 1958). Svérázný svět lidových vypravěčů a lokálních zvyků zachycuje i její nejvýznamnější literární dílo, kronika *Ze starých časů* (1947), která zároveň zrcadlí proměny Ostravska na pozadí tří generací. GPS 49.77712, 18.17425

83 ŠTĚPÁN NEUWIRTH – POODŘÍ C2

Obec Polanka se stala bydlištěm i myslivci, rybáři a také spisovateli **Štěpánu Neuwirthovi**, jehož díla jsou inspirována především přírodou a mysliveckými zážitky. Autorův niterný vztah k Poodří, ale i obavy o budoucnost přírody a vody vyjadřuje knížka *Dříve než zemřou řeky* (2011): ***Poklekl jsem k vodě, opatrně položil parmu do oderského šumění a – rozevřel dlaně. Nehnula ani ploutví, pouze se nechala stáhnout proudem a tentokrát zmizela. Pochopil jsem, že byla obětinou, mou prosbou i vírou v lepší příští.*** GPS 49.77891, 18.18567

SVINOV

Dříve samostatné město, dnes jeden z ostravských obvodů, jehož občané si pěstují cosi jako lokální hrdost a patriotismus (chcete-li je naštvat, řekněte jim, že jsou z Poruby). Zpočátku silně rustikální slezská obec zažila prudký nárůst počtu obyvatel v souvislosti s výstavbou Severní dráhy Ferdinandovy, později válcovny trub, cihelny či lihovaru. Po mnichovském diktátu v roce 1938 byla na čas připojena k Německu a stala se součástí Sudetské župy. ↓

Ve Svinově prožil většinu svého dětství **Ilja Hurník**, hudební skladatel, klavírista a spisovatel, který v autobiografické knize *Dětství ve Slezsku* (1979), psané s vypravěčskou hravostí a ironickým odstupem, líčí Svinov jako fádní, nezajímavé městečko. Svinovským rodákem a pamětníkem je i spisovatel **Aleš Dostál**, autor próz s přírodní a mysliveckou tematikou, jehož pradědové kdysi vlastnili velký statek v místě dnešní Rudné ulice: ***Svinov si pamatuji jako úžasnou lokalitu drobné zvěře s krásnými lesy. To byly ještě doby, kdy nebyla Poruba tak protáhlá a nad Svinovem se nacházela rozlehlá lokalita polí, kde žilo velké množství koroptví.***

Svinov je též rodištěm spisovatelky **Lydie Romanské**. Debutovala *Poemou Ostrava* (1975), v níž je dobově konformním způsobem oslavena heroická minulost města. Pozdější autorčina lyrika se v poetických obrazech často vztahuje k okolní přírodě a řece Odře (například ve sbírce *Odrou křestná*, 1999). Zdejší lokalitě věnovala i svůj jediný román *Kletba podle Justiny* (2020).

84 ČASOPIS KAMPAŇ (NAVRÁTILOVA 2A) B3

Kulturně-politická revue, jež nepravidelně vycházela v letech 1930–1932, zpočátku sledovala nejnovější trendy v oblasti evropské architektonické avantgardy. Otiskovala též originální literární tvorbu. Ta však po dobrovolné smrti šéfredaktora a básníka **Aloise Rybky** téměř zmizela a začala být poměřována především ideově politickými hledisky. Nová redakce rezignovala i na vlastní umělecká kritéria a argumenty (název časopisu tak de facto představoval jakési „nomen omen“): ***Nebylo třeba mnoho přemýšlení, stačil marxistický pohled na umění, abychom o poetismu řekli, že je umělou degenerógickou kapitalismu.*** GPS 49.81709, 18.2014

MARIÁNSKÉ HORY A HULVÁKY

Mariánské Hory se až do počátku 20. století jmenovaly Čertova Lhota (Čertova Lhotka či Lhotka u M. Ostravy), později se staly součástí tzv. Velké Ostravy. Někdejší osada Hulváky dnes společně s „Marhorami“ tvoří jeden z ostravských městských obvodů. Mariánské Hory si vždy zachovaly dominantně český ráz (včetně obecní správy), a to navzdory četným přistěhovalcům za prací z oblastí Haliče či Předlitavska. ↓

Ve známé novele **Ivana Olbrachta** *O smutných očích Hany Karadžičové* (1937) je Moravská Ostrava jedním z center sionistického hnutí zaměřeného na osidlování Palestiny. Ústřední hrdinka Hanele se sem vypraví z daleké Podkarpatské Rusi jako mladá chalucka a je ubytována v Mariánských Horách v budově zvané kedma (výcvikové komunitní typu). ***Ostrava! Košice byly hezčí. Tady ani sníh pořádně nenapadl, byl černý a rozmazával se v bláto. Ale byly zde nové domy, elektrické světlo, nádherné výkladní skříně, mnoho lidí, a to vše bylo velmi krásné... Kedma je budova v Mariánských Horách s šesti pokoji a zahradou osázenou bramborý...***

85 DŮM KULTURY MĚSTA OSTRAVY (28. ŘÍJNA 124) B7

Otevření se dočkal v roce 1961, svým pojetím moderního klasicismu se poněkud vymykal z dobové architektonické produkce, tisk o něm psal jako o „obrovské bílé lodi uprostřed černé Ostravy“. V roce zahájení jeho činnosti v něm mladí ostravští autoři **Miroslav Stoniš** (pracoval zde jako literární dramaturg), **Vladimír Macura** (gymnaziální student) a **Josef Frais** (hornický učeň) založili literární společenství „Autoři v povijanu“. Setkávali se pravidelně každý týden (mj. v kavárně Expreso, jež se nacházela na rohu dnešních ulic Nádražní a Čs. legií) a jednou za čtvrt roku pořádali hojně navštěvovaná autorská čtení. Tvůrčí spojenectví **Macury**, **Fraise** a **Stoniše** přerostlo v rozhodnutí založit vlastní literární skupinu a směr, který nazvali ismuismem. Manifest ismuismu z pera **Vladimíra Macury** otevírala provokativní parafráze **Marxova** *Komunistického manifestu* (***Světem kráčí strašidlo. Strašidlo únavy z poezie a umění vůbec.***) spojená s představou, že poezie kouzelnou mocí spasí svět a nabídne občanství legraci. Ismuismus vznikal v opozici vůči tradičnímu pojetí Ostravy jako černého a ocelového srdce republiky s přesvědčením, že ***„poezie, která způsobí, že se usměje člověk, který byl dva dny zamyšlený, má větší společenskou účinnost než ,Poezie‘ opakující po sté prvé ,Myšlenku‘, že se točí kola těžní věže a že je to dobře“***. Ismuisté podnikali „spanilé jízdy“ za obecenstvem, poezii recitovali v autobusech a tramvajích, protože odtamtud nemohou posluchači utéct. První knihou ismuismu se staly *Povídky pod polštář* (1963) **Miroslava Stoniše**. GPS 49.83107, 18.2734

86 BIBLIOFILOVÉ V DOMĚ KULTURY B6

V roce 1978 byl v Domě kultury (tehdy nesl jméno Dům kultury Vítkovických železáren a strojíren Klementa Gottwalda) založen Spolek českých bibliofilů Domu kultury ROH Vítkovic. Mezi iniciátory jeho vzniku patřil **Leopold Čada**, který za svůj život připravil více než 200 bibliofilských tisků, které propagoval i ve vítkovickém časopise *Vítkovických železáren* (zvaném *Odpich*), kde pracoval jako soustružník. Ostravský kroužek bibliofilů se díky entuziasmu „firmy L + L“ (**Leopolda Čady** a **Leopolda Vrly**) snažil vydávat i texty spisovatelů katolických, jejichž tvorba za normalizace vycházet nemohla, resp. se objevovala pouze v samizdatech. Dobovým fenoménem se staly i cvičné práce učňů Moravských tiskařských závodů, jejichž zásluhou vyšly např. knížky **Františka Lazeckého**. Pozoruhodnou kapitolou je též spolupráce Kroužku s nakladatelem **Ottem F. Bablerem**, který pro něj připravil několik bibliofilských tisků. GPS 49.83094, 18.27184

87 KOLONIE NA ŠALOMOUNĚ C7

Někdejší četné ostravské dělnické kolonie inspirovaly k tvorbě spisovatele **Karla Handzela**, který žil v dnes již zaniklé kolonii na Šalomouně. Ve sbírce povídek *Chachaři* (1922) zobrazil životy ostravských tuláků a mj. i pod vlivem studia lidové ústní slovesnosti zachytil svéráznou atmosféru tehdejšího ostravského multikulturního prostředí – například až na hranici jakési fónické poezie zpodobil zvukový galimatyáš zdejšího nedělního trhu: ***Hlas trhu stoupá bleskně k nebi a padá zase zpět, roztříštěný na malé, drobné i větší zvonivé kusy a jako živá lidská řeč i neživých věcí zvuk hlaholí a zní: Tendrilililililililom něněčečelelelach achachachachach vallach. Eh eh eh. Nini didi titi hoja. Dušičko, ovečko moja! V onsesese ej vej koukej! Jejejej. Enc onc tentononc pořádek pane! Horerere riekol šaša šťastia lavička. Zornica holubica dennica. Em em den ven gen pon. Ponpon gon von sia sia psiakrev cholera. Vin vin vin vin sja u marijky čorny breva. Hop hop bum drum. Tralalili ratatata brtrrrumšššššš iz iz peníze peníze. Pět peněz, moc peněz. Trh, shluk hlasů, změť. Výbuchy zvuků, výskoky, přeskoky hlasů, rozlití řeči, nárazy, přerazy, odrazy mluvy. Moravci, Češi, Slováci, Poláci, Rusňáci. S bednami, trakaři babice, chachaři.*** GPS 49.82776, 18.27558

88 NAKLADATELSTVÍ PROFIL (DŮM VODOHOSPODÁŘŮ, VARENSKÁ 51) B4

Krajské nakladatelství Ostrava (vzniklo v roce 1957) mělo své charakteristické logo, v němž počáteční písmena titulních slov tvořila těžní věž s pěticípou hvězdou nahoře. Mimořádnou událostí se v něm stalo vydání nové knihy poezie **Vladimíra Holana** *Bez názvu* (1963). Básníkův editor **Vladimír Justl** zachytil pozadí jejího zrodu: ***V Ostravě mají svátek. Největší žijící český básník zde vydává svou knihu. Ostrava přišla za básníkem, jehož rukopisy nebyly nedočkavé. Nedočkaví byli ti čtenáři, kteří věděli o jejich existenci. Dočkají se. Zanedlouho bude vydáno celé Holanovo dílo. Ostravě bude patřit však vždycky zásluha, že byla jedna z prvních.***

Nakladatelství, posléze přejmenované na Profil (1965–1991), se opíralo o silné redaktorské osobnosti (mj. **Lubomír Petr**, **Eva Sobková**) a své ambiciózní plány orientovalo například na výrazné ostravské prozaiky. Spisovatel **Ota Filip** zde vydal svou románovou prvotinu *Cesta ke hřbitovu* (1968), která ho proslavila, **Jaromíra Kolárová** v knize *Jen o rodinných záležitostech* (1965) připomněla povahu stalinských čistek, zinscenovaných politických procesů a jejich drtivé dopady na rodiny odsouzených.

Slibný rozběh Profilu byl přerušen srpnem 1968. Přes omezující direktivy se tu a tam podařilo dostat ke čtenářům kvalitně vypravené, obsahově osobité publikace (často opřené o folklorní zdroje a lidovou tvorbu, jako např. novely z Hlučínska *Trnité cesty* (1974) od **Ludmily Hořké**). K přelomu 60. a 70. let minulého století patří pamětihodný počin – **Lubomír Petr**, **Zdeněk Robenek** a **Jiří Svoboda** připravili k vydání trilogii „českého Julese Verna“ **J. M. Trosky** *Kapitán Nemo*. Jedinečný projekt představovala též řada polskojazyčné původní tvorby Edycja Polska, v níž svá díla publikovali mj. **Ewa Milerska**, **Gustav Przeczek**, **Renata Putzlacher** či **Kazimierz Kaszper**. Za zmínku stojí i vydání slezských pověstí *Bajki śląskie* (1962), přeložených do polštiny **Aloisem Sivkem**.

V roce 1970 a 1983 vyšla v nakladatelství dnes legendární básnická sbírka balad a písní *Horní chlapci* **Ladislava Nezdařila**: ***Búrajú našu starú pec, / čas teho tolik vzal, / ve světě nigde, nigde přec / sem sa tak neohřál. // ... Jakúsi stopu po živótě / nechává každá věc. / Nechte ňa chvílu o samotě. / Búrajú našu pec...*** GPS 49.83089, 18.26582

89 ZDENĚK VAVŘÍK (NIVNICKÁ 331) B4

V tomto domě strávil dětství a mládí spisovatel, publicista a knihovník **Zdeněk Vavřík**. Už odmala byl vášnivým čtenářem a coby pozdější ostravský knihovník mnohokrát kriticky reflektoval téma četby dělníků a oblibu konzumní knižní produkce. Intenzivně spolupracoval s **Janem Strakošem** na vydávání časopisu *Poezie*, přičemž se sám snažil naplňovat jeho umělecký program „čistého“, spirituálně laděného básnictví s bohatou metaforikou a melodicky tvarovaným veršem. ***... Tma – asfalt, jenž se leskne pod lampou, / květina asfodel a navždy zkamenělá... // Ty země krabatá, zajatá v síti štol, / Tichá a temná a mlčící, / Kamenný asfodel v noci je tvoje podoba, / Keř pláčů je tvůj hlas, / Tvé mlčení je hrůza, // Tma – asfalt, tma – mlčky asfodel.*** (Píseň *Ostrava*) GPS 49.83036, 18.25367

90 OSTRAVŠTÍ SCIFISTÉ B4

Je svým způsobem symbolické, že právě v Mariánských Horách, tradiční baště ostravské populární literatury, vzniklo sdružení ostravských scifistů. Klub literární fantastiky (KLF), jak zní jeho oficiální název, založila skupina fanoušků kolem **Aleše Kovala**, **Jaroslava Struhaly** aj. Scházel se od roku 1982 v tehdejším národním podniku Kniha na Mariánském náměstí. Po roce přesídlil na Černou louku, kde působil dlouhá léta, v současnosti opět funguje na území Mariánských Hor. Spolek navázal kontakty s polskou scénou, díky tomu se **Stanislav Komárek** stal v devadesátých letech 20. století vůbec prvním zahraničním překladatelem tvorby **Andrzeje Sapkowského** – dílo tohoto mezinárodně proslulého autora pak vydal **Jiří Pilch**, zakladatel nakladatelství Leonardo a výhradní český vydavatel cyklu **A. Sapkowského** o Zaklínači (v roce 2007 dokonce zorganizoval setkání spisovatele s jeho ostravskými čtenáři). Sdružení pořádá známý velký sraz fanoušků sci-fi Bílcon v Bílovci. GPS 49.83134, 18.2553

91 JOSEF FILGAS A REDAKCE OSTRAVSKÉ NEDĚLE (DR. MAYE 6) B4

V Mariánských Horách bydlel též spisovatel **Josef Filgas**, který se v roce 1937 pustil do odvážného projektu: vlastním nákladem počal vydávat časopis *Havířská neděle*, jejž i sám kolportoval. Po roce změnil jeho název na *Ostravská neděle* a redakci následně přesunul z městského centra do svého mariánskohorského bytu. Na stránkách časopisu publikoval básně a povídky o opuštěných dětech, zanikajících místech, bídě ostravských šlamařů či „králi smetiště“. Své texty později shrnul v dnes sběratelsky žádané knize *Zapomenutá Ostrava* (1948), ve které zachytil nejen soudobou atmosféru města, ale také ostravskou mluvu. ***„Nale nešla žaden se nědiva na krasu, enem dy děvucha co ma. Co je z pěkneho, dy se teho nenajiš,“ – a šlamař odhodil naběračku stranou. „Něchme teho, stejnak tam nic není. Musime se poohlednuť kaj indě, tu z teho už něbudě nikda nic.“*** (Z povídky *Ostravský Klondyke*) GPS 49.82907, 18.25728

92 JAROSLAV ERIK FRIČ – „NA DALIBORCE“ (DALIBOROVA 497) B4

Na ulici Jablonského (zčásti i v ulici Novoveské) prožil studentská léta básník, nakladatel a neúnavný organizátor kulturních akcí **Jaroslav Erik Frič**. Ač dlouhá léta působil v Brně, Ostrava natrvalo zůstala městem jeho srdce a její motivy a scenérie včetně odkazů k mariánskohorským reáliím se u něj objevují ve verších i publicistických reflexích: ***... v hospodě Na Daliborce / nakyslým kouřem prodírat se ránem / v hospodě Na Daliborce / vznášejí se v uzdouchem barevné piliny / lpějí na laciném oblečení / roku šedesát šest...*** (*S kým skončila noc*) GPS 49.82699, 18.25442

93 POPULÁRNÍ LITERATURA A NAKLADATELSTVÍ SVĚT (VARŠAVSKÁ 289) B3

Hulváky a Mariánské Hory se v meziválečné době staly vydavatelským centrem literárního „braku“, a to zejména zásluhou nakladatelství Svět, které založil **Ferdinand Stodola**. Od října 1943 firma působila pod jménem Ferdinandovy manželky **Žofie Stodolové** a jako předmět obchodu uváděla Nakladatelství a obchod obrazy a barvotisky, kramářství a obchod ručně malovanými obrazy a rámy, pivem, sodovkou a ovocnými šťávami. Nakladatelství Svět, s nímž spolupracoval i proslulý malíř **Zdeněk Burian**, vydalo asi 60 titulů. Šlo převážně (ale nejen) o oddechovou literaturu, tj. dobrodružné, milostné, hororové, čarodějnické či detektivní příběhy s bizarními zápletkami a výjimečnými postavami. GPS 49.82462, 18.2446

94 HULVÁCKÝ KOPEC, LES „ŠIMAKOVEC“ B3

Kdysi v těchto – nyní již značně civilizovaných – končinách bývalo dosti nebezpečno, stávalo zde jen pár chalup, vůkol rostl hustý a temný les a nacházely se tu bažiny a rybníky. Celou lokalitu pak na dlouhá léta „proslavil“ loupežník Šimák. Kupříkladu spisovatel **Josef Kalus** se o něm zmiňuje ve *Vzpomínkách starobělských* (1936). Legenda o loupežníkovi z Hulváckého kopce přežívala ještě dlouho poté ryze po zlosynově skonu a Hulvákům se začalo přezdívat „Šimakovec“. V širším regionu se ustálilo hanlivé rčení ***„To je taki Šimak“***. GPS 49.8238, 18.2387

95 DŮL JAN ŠVERMA B3

Černouhelný hlubinný důl vznikl v roce 1890 a původně nesl jméno Ignát. Jáma se nacházela asi 800 metrů od řeky Odry a v jejím okolí ležely rozlehlé louky a pastviny, na nichž se popásala hříbata, která posléze čekal neradostný osud pomocníků pro těžkou důlní dřinu. Rozhlasový reportér a fejetonista **Josef Filgas** v roce 1942 vydal pohádkový příběh pro děti *Koníček Ivánek*, v němž poutavým a dojemným způsobem přiblížil životní osudy důlního koně. Dané téma se vyskytuje i u řady dalších spisovatelů a publicistů (koně pracovali na ostravských šachtách až zhruba do 60. let minulého století). ***Dnes chlopi u šachty mají neobvyklou práci... přestali těžit uhlí a spouštějí v temnotu havírny koně Ignáce k jeho nové práci v dole. Borák zvíře, je celé svázáno a ještě se trhá a chce utéci někam pryč, někam do polí, tam, kde mezi vrby dveřmi šachetních budov je ještě vidět kus zelené krajiny... Nic nepomáhá koni, že se vzpírá a že se mu nechce do železné klece... Nyní ho ocelová lana nesou černou tmou do hlubiny havírny.*** (Josef Šinovský: *Havířská země*, 1957) GPS 49.84089, 18.23627

NOVÁ VES

Obec původně zaměřená na rybářství a zemědělství se začala počátkem 20. století výrazně proměňovat – zásadní roli v tom sehrála výstavba Dolu Bedřich stejně jako existence nedaleké chemičky. „Aortou“ celého tohoto území je řeka Odra, která dodnes tuto městskou čtvrť čas od času zaplavuje. Vodní živel jako by byl pro Novou Ves osudným. V hlubinách pod ní je ukryto tzv. mořské oko, relikt třetihorního „mrtvého moře“. ↓

96 DŮL BEDŘICH A OSTRAVSKÉ MOŘE C3

Na svahu nad místními rybníky, v minulosti poškozenými poddolováním, se nalézá zaniklý Důl Bedřich, který je dějištěm románu **Romualda Drlíka** *Poslední barabové* (1946). Autor v této literární reportáži o zápasu ostravských výzkumníků s detritem (nestabilními ložisky písků a štěrků nasáklými fosilní mořskou vodou) zúročil své zkušenosti ze světa báňského inženýrství. V knize je literární formou zachyceno skutečné důlní neštěstí, jež se odehrálo během ověřovacího vrtu na šachtě Bedřich v roce 1902, kdy došlo k fatálnímu průvalu detritových vod a následnému úmrtí několika horníků. ***Nad Henzlovou mrtvolou víří hrozen žravých much a vysoko s nadhlavníků dopadá trylek skřivaní. Zřícené spousty zeminy, bezhlasé kmitání běláska, hlasy z dálky a mnoho jiných obrazů a zvuků ovinují lehce omámené baraby zarputilým mlčením před nastraženou pastí.***

V ostravské literatuře se objevilo několik spisovatelů-autodidaktů z řad horníků, kteří své zážitky z práce v dolech vtělili následně do beletrie. Patří k nim například **Ladislav Vrchovský**, jenž v částečně autobiografickém románu *Z podzemí ke slunci* (2016) zachytil osudy mladého hrdiny, který je coby odpůrce okupace republiky ze srpna 1968 za trest umístěn na šachtu. Originálně se k tematice života ostravských horníků postavil ve své prozaické prvotině *Muži z podzemního kontinentu* (1978) **Josef Frais**: dobový stereotyp zobrazování havířské práce během normalizace narušil faustovským motivem a osobitým využitím různých jazykových vrstev po vzoru **Vladislava Vančury**. Velkého čtenářského i kritického ohlasu se pak dostalo knize *Pestré vrstvy* (1999), v níž spisovatel a dlouholetý havíř **Ivan Landsmann** sugestivně zužitkoval mj. specifický hornický slang a vulgarismy, aby vylíčil každodenní osudy havířů fárajících v časech socialistické agitace, podnikových kádrováků a údernického lámání rekordů. ***Říkám: „Kurva, kde se smýkáš! My tu mrznem jak čuráci.“ „Ivan, promiň, ale musel jsem si skočit do kantýny na jedneho bubáka, potřebuju pustit rosu.“ „To potřebujem všeci.“ (Ozval se chrchlavým hlasem Tonda.) Šli jsme do revíru za sebou jako husy. Lezli jsme do svážné a já jsem za sebou slyšel funění a mamrání na ten zkurvený život. Myslel jsem si to samé, ale byl jsem potichu.*** GPS 49.81585, 18.23358

TŘEBOVICE

Typickým panoramatem dnešních Třebovic je ostravský „Titanik“ – tři monumentální komíny zapuštěné do cihlové stavby zdejší elektrárny ční nad okolní krajinou rodinných domků a hledí na nedaleký soutok Odry s Opavou. Cenný lužní les Turkov, spojnice této městské části s Porubou a Martinovem, je jedním z posledních svědků šlechtické minulosti obce, neb býval součástí obory nedalekého třebovického panství. ↓

Významným obyvatelem Třebovic je představitel lettrismu, informelu, serigrafie, propalované koláže, výtvarník a básník **Eduard Ovčáček**, člen umělecké skupiny Kroky (v 50. letech mj. spolu s **Vladislavem Zadrobílkem**, **Jiřím Veselským**, **Zdeňkem Přikrylem** aj.). Dodnes je vnímán jako nepřehlédnutelná osobnost typewriter poetry. Jeden z vrcholů jeho umělecké tvorby v tomto žánru, kniha *Lekce velkého A*, se zrodil bezprostředně po okupaci Československa v roce 1968, oficiálně celý soubor vyšel až po sametové revoluci (1995).

97 MARIA STONA (TŘEBOVICKÝ PARK) B2

V parku stával do roku 1958 zámek, z něhož třebovická rodačka, spisovatelka a mecenáška umění **Maria Stona** (**Maria Scholz Stonawski**) vytvořila významné kulturní centrum, nazývané „slezský Výmar“. Na počátku 20. století a v průběhu první republiky udržovaly s tímto uměleckým salonem kontakty známé osobnosti tehdejší Evropy, zdejší sídlo navštívili například spisovatel **Stefan Zweig**, první ženská laureátka Nobelovy ceny za mír **Bertha von Suttner** a další. V zámku měla svůj ateliér i hraběnčina dcera, sochařka **Helena Scholzová-Železná**. Na zámek byla často zvána i **Helena Salichová**, která si se spisovatelkou dopisovala a postarala se též o její jediný knižně vydaný překlad díla do češtiny. Jedná se o novelu z roku 1934 *Vor dem Sturz* (česky *Před pádem*, 1935), text s autobiografickými prvky, pozoruhodný přírodními popisy a sugestivními obrazy osudů obyčejných obyvatel obce. Zámek byl v roce 1958 zcela zničen a zkáze podlehl i rodinný archiv. Hrob **Marii Stony** se nachází na hřbitově v Třebovicích. ***Můj starý dům – hasne tvá zář, / zdáš se jim ponurý, šedý / temnou tvou nazývají tvář, / do níž já s láskou hledím. // ... A zbortí-li se kdy tvé zdi / v neblahé době nové – / bude můj duch, má přítomnost / posledním dechem, / kamenem pak má minulost.*** (*Neue Gedichte*, 1928, přeložil Radovan Charvát) GPS 49.8367, 18.19578

PORUBA

Kdysi osada a později malá zemědělská obec na středním toku říčky Porubky se zkraje padesátých let 20. století proměnila v olbřímí staveniště „Nové Ostravy“, do níž se posléze měli přestěhovat i obyvatelé z historického centra. Ačkoli se z původních megalomanských plánů realizovala jen část, byl vznik nové městské čtvrti vnímán coby velké vítězství socialistické společnosti. ↓

Výstavba porubské lokality, v dobovém tisku i v řadě uměleckých textů adorovaná jako naplnění odvěkého lidského snu o téměř bezproblémovém životě, sváděla ke srovnání s detaily a podrobnostmi dávných utopických vizí. ***Stojíš zrovna kdesi v suterénu budoucího osmnáctipatrového domu, stojíš v blátě, na holínkách těžknou koule přilnavé porubské hlíny. Marast? Ale kdež, představ si šedesát tisíc radostí ze střechy nad hlavou.*** (**Ivan Kubíček**: *Ostrava barevná*, 1962)

V této městské části vyrůstali písničkáři **Josef Streichl** a **Jaromír Nohavica** nebo básník a performer **Marek Pražák**. Fenoménem „Nové Ostravy“ se stala zejména klukovská rivalita jednotlivých porubských dvorků, jakýchsi svébytných domorodých území s pravidly „pro foro interno“, v pozdějších letech neutralizovaná pocitem intenzivní sounáležitosti se všemi těmi, kdož pochází ze stejné lokality. ***Ať bydlíš kdekoli jsi bratr můj / do stejných plínek jsme pouštěli hovínka / ať bydlíš kdekoli jsi bratr můj / porubské dvory nás pojí jako vzpomínka.*** (Jaromír Nohavica: *Svět je malý pomeranč*)

98 „DEVÁTÉ UMĚNÍ“ V OSTRAVĚ (MONGOLSKÁ) B2

Ostrava je i destinací uměleckých komiksů. Na ulici Mongolská se nachází ateliér malířky **Hany Puchové**, autorky komiksu *Sonina síla* (2020), která též spolupracovala s **Janem Balabánem** na příběhu *Srdce draka* (2001). Prozaik **Balabán** připravil s malířem **Zdeňkem Janošcem** komiksovou trilogii *Ztracený ráj* (2000–2002), inspirovanou věhlasnou knihou **Johna Miltona**. Legendárními se staly komiksové umělecké artefakty **Vladimíra Tučapského**, které vznikaly jako samizdat.

V souhrnné antologii českého komiksu *Generace nula* (2010) můžeme narazit na ostravského grafika **Petra Pavlána**, autora seriálů *Planeta Inspiro* či *666 případů komisaře Pinzetty*, známé jsou i stripy s postavou kuřete od kreslíře **Kakalíka**. Po roce 2010 začal své komiksy vydávat i **Roman BeeSee Bílek**, spoluvydavatel komiksového fanzinu *BubbleGun*. S ilustrátorem **Pavlem „Patou“ Talašem** vytvořil kreslené příběhy *Meloun & Sirka*, které od roku 2015 dostaly prostor v legendárním časopisu *Čtyřlístek*. GPS 49.82603, 18.19582

99 VĚNCESLAV JUŘINA (ALŠOVO NÁMĚSTÍ) B2

Básník a prozaik **Věnceslav Juřina**, šéfredaktor časopisu *Červený květ* v klíčových letech 1965–1969, strávil období tzv. normalizace jako zaměstnanec porubského skladu nábytku. Jen několik měsíců před svým skonem si poznamenal toto bluesové „memento mori“: ***Potkal jsem ji na Alšově rynku, / byl zimní večer – / luny z pomeranče sotva čtvrt / a měla duši v očku na prstýnku. / Měla zvláštní jméno – Smrt.*** GPS 49.8296, 18.16915

100 HNÁT DANĚK (PORUBSKÁ 3) B2

Dlouhé roky bydlel v „Nové Ostravě“ na ulici Porubská spisovatel **Jiří Hnát Daněk**. Mnohé zdejší reálie se pak – více či méně „převlečené“ do románových šatů – staly součástí jeho prózy *Až budeme velcí* (1996), v níž působivě zachytil všeobecné přežívání takzvané „zmrhané generace“ v ustrnulém čase normalizačních let: ***Nikdo si nikoho nevšímal, lidé nemysleli a necítili se vinni, zášlaky mozkové hmoty testovaly osobní opevnění, prodavačky hlídaly prázdné regály před zcizením, otcové rodin hlídali se zbraněmi vzešlými z husitství svá vozidla rozežraná rzí ze solených vozovek, kyselých dešťů a saponátů, pedagogové hlídali své vědomosti před učícími se kamufláží debilní češtiny, děti hlídaly se žiletkou na bříšku palce připravenou k výstřelu své podoma stlučené hračky, prodavačky hlídaly zloděje regálů, otcové rodin řemdihy mlátili prokopávače plechů, pedagogové mlátili učící se, ... jen obrana a výpad, nic jiného nezůstalo.*** GPS 49.83177, 18.17574

101 JAROMÍR NOHAVICA (OPAVSKÁ 101) B2

V tomto domě žil v letech 1958–2017 básník **Jaromír Nohavica starší** a od pěti let tu vyrůstal i jeho syn Jaromír (v letech 1958 až 1975). Nohavica starší adresoval Porubě mnoho básní. Také písničkář a překladatel **Jaromír Nohavica mladší** se o této městské části zmiňuje v řadě svých textů a věnoval jí i album *Poruba* (2017) se stejnojmennou titulní písní. GPS 49.83578, 18.16424

102 PAMĚTNÍ DESKA KARLU BIŇOVCOVI (U OBLOUKU 501) B2

V trávníku naproti vchodu do domu je od roku 2015 umístěna betonová pamětní deska jako hold signatáři Charty 77 a spolupracovníkovi Rádia Svobodná Evropa **Karlu Biňovcovi**, někdejšímu redaktorovi literární redakce ostravského studia Československého rozhlasu (v srpnu 1968 je dokonce řídil). V samizdatové edici Archanděl, kterou v letech 1989–1990 vydával antikvář **Jan Oravec** s přáteli, mu vyšla poema *Stín*, v jejíchž dvanácti zpěvech ironizuje a zesměšňuje hesla a fráze komunistické strany, kult jejích vůdců i budovatelskou rétoriku 50. let, to vše na pozadí groteskně tragických výjevů odhalujících nelidskou podstatu totalitního režimu: ***Náš vlak se řítí v lepší příští. / Příšerný topič neznámý / s urputnou pílí v topeništi / žár udržuje lebkami. // V bezednou noc vlak míru svíští, / kdo stojí v dráze, zahyne. / Přikrmte oheň v topeništi! / Díky ti, díky, Staline! // Pějeme paian rodné Straně, / kdo nezpívá, ven z kola jde. / Topič si chlapsky plivne v dlaně... / Díky ti, díky, Gottwalde!*** GPS 49.82265, 18.17275

103 PORUBSKÝ ZÁMEK (NÁM. SVAZU PROTIFAŠISTICKÝCH BOJOVNÍKŮ 46) B2

Renesanční zámek, na který byl v roce 1989 vydán demoliční výměr, koupil a opravil hudebník **Statis Prusalis** a proměnil jej v centrum ostravské řecké komunity a místo konání kulturních akcí. Pravoslavný duchovní **Daniel Klabal** zde napsal román *Isidorias* (2017), barvitý příběh z Blízkého východu a řeckých ostrovů 16. a 17. století. GPS 49.82255, 18.17048

OSTRAVSKÉ HLUČÍNSKO

Řeka Odra na severozápadním okraji města tvoří nejen zemskou hranici mezi Moravou a Slezskem, ale i historickou linii mezi evropskými velmocemi. Když bylo v roce 1976 k Ostravě připojeno pět obcí na jejím levém břehu (Antošovice, Hošťálkovice, Koblov, Lhotka a Petřkovice), trvalou součástí ostravských dějin se najednou stala také část historie Pruského království a Německého císařství. V říjnu 1938 bylo výše zmíněných pět obcí (po předchozím přičlenění k ČSR) znova spojeno s Německem jako tzv. Altreich, čímž místním mužům připadla povinnost účastnit se bojů 2. světové války na straně Velkoněmecké říše. Poválečnému odsunu se většina zdejších lidí vyhnula díky politické ideji, že poněmčené slovanské obyvatelstvo bude znovu přijato do lůna staré vlasti. Řada z nich ale byla těsně po válce odvlečena do internačního tábora Hanke v Ostravě, kde mnozí podlehli mučení. Překotné hraniční změny vyvolávaly v místních občanech nejistotu a problém s hledáním národní identity. ↓

Dramatickým obdobím přičleňování Hlučínska k Československu v roce 1920 a jeho opětovného ztrácení po mnichovské dohodě se zabývalo více spisovatelů (**Fran Směja**, **A. C. Nor** a další), je to také téma jedné z povídek **Evy Tvrdé** z knihy *Dědictví* (2005): ***Lena se narodila v roce tisíc devět set dvacet sedm na Hlučínsku, v Petřkovicích. Rodiče ji odmalička učili německy, protože Petřkovice kdysi patřily k Prusku a za Pruska zažila její rodina blahobyt. No, blahobyt. Nic moc to nebylo, ale její předci neumírali hlady. Po první světové válce Petřkovice připadly Čechům. A s nimi přišla bída. Odmala Lena věděla, že z Německa přichází blahobyt a z Prahy jen vlastenecké řeči.***

104 HORNICKÉ DOMKY (POD LANDEKEM 24 A 26) B4

Historická příslušnost regionu k Prusku (Německu) a jeho tradice rezonují v myšlení a jednání postav prózy **Petra Čichoně** *Slezský román* (2011). V další novele *Lanovka nad Landekem* (2020) autor rozvíjí zdejší národnostní otázku také ve vztahu k německé menšině v sousedním polském Slezsku. Podstatnou část děje knihy umístil do hornických domků stojících v ulici před branou bývalého Dolu Anselm, který od roku 1993 slouží jako Hornické muzeum. K charakterizaci některých postav používá „prajzštinu“ (podtyp lašských nářečí, jímž se mluví na Hlučínsku): ***Kura, ja mam radost. Maruška se ku mně stěhuje! Do jedneho z dvuch strašných domku před dolem Anselm, dneska hornicke muzeum z teho zrobili. Ty naše dva domky stoja pod vysoku skalu. Stačí z Ostravy přes Odru přejet, hned za mostem odbočit a tam už je naš Landek, tam už je Prajzka. Ale neni to tak jednoduche, jak to vypada. Landek je opuštěny, je to, jak se dnes pravi, periferija.*** GPS 49.86628, 18.2603

105 PETŘKOVICE, KINO (HLUČÍNSKÁ 13) A4

Ostrava se stala jedním z dějišť kanonického románu **Milana Kundery** *Žert*. Spisovatel v ní pobýval na tvůrčí stáži a Petřkovice vylíčil jako hornickou periferii: ***Zastavil jsem se u většího jednoposchoďového stavení, na jehož rohu byl ve svislé poloze upevněn nápis: KINO. ... Rozhlédl jsem se a viděl naproti za drátěným plotem na sousedním dvorku děvčátko. Zeptal jsem se ho, jak se kino jmenuje; děvčátko se podívalo překvapeně a řeklo, že neví. Smířil jsem se tedy s tím, že se kino nejmenuje; že v tomto ostravském vyhnanství nemají kina ani na jméno.*** GPS 49.87506, 18.25934